

Historie a postupy při tvorbě dřevořezu, dřevorytu a linorytu

Pavel Kadlec

Bakalářská práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta multimediálních komunikací

Ústav produktového designu

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Pavel KADLEC**

Studijní program: **B 8206 Výtvarná umění**

Studijní obor: **Multimedia a design**

Téma práce: **1. Teoretická část: Historie a současnost linorytu a jeho využití ve volné i užitě grafické tvorbě (autorská grafika, kniha, plakát, reklamní grafika).
2. Praktická část: Průvodce linorytce.**

Zásady pro vypracování:

Vytvořit populárně naučnou autorskou knížku seznamující s grafickou technikou linorytu doplněnou vlastní volnou grafikou.

Rozsah práce: viz Zásady pro vypracování
Rozsah příloh: viz Zásady pro vypracování
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná

Seznam odborné literatury:

Receptář barevného dřevorytu – Josef Váchal
Lino – Český linoryt a výsledky Mezinárodních symposií linorytu
na Klenové 2001 – 2004
ISBN: 80-85628-79-1
Linoryt – Návrhy, rytí, tisk – ISBN 8086609162
Jak dělat linoryt, dřevořez, dřevoryt – F. Emler, E. Kotrba
Dřevoryt – Šimon T. F.
Technologie rytectví – František Bárta

Vedoucí bakalářské práce: **MgA. Dušan Wolf**
externí pedagog
Datum zadání bakalářské práce: **1. prosince 2008**
Termín odevzdání bakalářské práce: **11. května 2009**

Ve Zlíně dne 23. března 2009

doc. MgA. Jana Janíková, ArtD.
pověřená děkanka

doc. MgA. Jana Janíková, ArtD.
ředitel ústavu

ABSTRAKT

Tato práce je seznámením s historií a technologickým postupem grafických technik tisku z výšky, konkrétně dřevořezu, dřevorytu a linorytu. Na příkladu vlastní autorské knihy „Průvodce linorytce“ ukazuje záměr a pracovní postup při tvorbě linorytu.

Klíčová slova:

Dřevořez, Dřevoryt, Linoryt, Linoleum, Tisk, Umělecká grafika, Autorská kniha, Ilustrace, Josef Váchal, Josef Čapek

ABSTRACT

This work introduces history and technology process of woodcut, wood engraving and linocut. It shows on example of one's own hand made book "The linocutter's guide" the aim and linocut technology workflow.

Keywords: Woodcut, Wood engraving, Linocut, Linoleum, Print, Fine-art graphics, Art book, Illustration, Josef Váchal, Josef Čapek

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval vedoucímu práce panu MgA. Dušanu Wolfovi, dále Michalu Markovi za jazykovou korekturu textu knihy Průvodce linorytce, MgA. Michalu Smejkalovi za oponenturu a Daně Kadlecové.

OBSAH

ÚVOD	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1 DŘEVOŘEZ	10
1.1 TECHNKA DŘEVOŘEZU	10
1.2 HISTORIE DŘEVOŘEZU.....	10
2 DŘEVORYT	16
2.1 TECHNKA DŘEVORYTU	16
2.2 HISTORIE DŘEVORYTU	18
2.3 JOSEF VÁCHAL	19
3 LINORYT	22
3.1 HISTORIE LINORYTU	22
3.2 SOUČASNÝ LINORYT V ČESKÉ REPUBLICE.....	24
3.3 OSOBNOSTI ČESKÉHO LINORYTU	25
3.4 LINORYT V UŽITÉ GRAFICE	32
3.5 POSTUP PŘI TVORBĚ LINORYTU.....	32
3.6 NAPODOBENÍ LINORYTU POMOCÍ POČÍTAČE.....	36
3.7 SHRNUÍ POJMŮ:	37
II. PRAKTICKÁ ČÁST	39
4 PRŮVODCE LINORYTCE	40
4.1 STANOVENÍ CÍLE	40
4.2 POSTUP PŘI VÝROBĚ KNIHY PRŮVODCE LINORYTCE.....	40
4.3 TEXTOVÁ ČÁST – PŘEPIS TEXTU KNIHY	46
4.4 OBRAZOVÁ ČÁST.....	50
4.5 DALŠÍ MOŽNOSTI ROZVINUTÍ TÉMATU	50
4.6 SPECIFIKACE KNIHY:.....	51
III. PROJEKTOVÁ ČÁST	52
ZÁVĚR	61
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	62
SEZNAM POUŽITÝCH WEBOVÝCH STRÁNEK.....	63
PŘÍLOHA P 1.....	65

ÚVOD

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolil vytvoření autorské knihy s tématem linorytu jako jedné z grafických technik přičemž pro ilustrativnost uváděných technologických postupů a návodů, jsem se rozhodl kompletně vytvořit tuto knihu linorytovou technikou. Cílem tedy bylo shromáždit a oživit některé praktické poznatky z práce touto grafickou technikou a v základech obsáhnout uměleckou a praktickou stránku linorytu a na způsobu zpracování celé knihy čtenáři ukázat možná východiska pro vlastní práci.

Nejstaršími technikami tisku z výšky byly kamenorez, dřevořez a dřevoryt. Novodobý linoryt s běžně dostupným levným materiálem pro tvorbu matrice se stal ideální alternativou k uvedeným klasickým technikám, přičemž jistá „lidovost“ této grafické techniky nijak nesnižuje její výtvarné možnosti. Rozšířil se na počátku 20. stol., uplatnil se při tisku plakátů, později byl vyučován v lidových školách umění a dostal se tak do širšího povědomí veřejnosti. Dnes stále nepozbývá významu také jako různorodá i konceptuálně pojímaná grafická technika kombinovaná s jinými technikami. Shrnutím poznatků bych rád pojednal o historii a současnosti linorytu v České Republice. Během studia tradičních grafických technik na Vyšší odborné škole grafické v Praze v Hellichově ulici v oboru Knižní grafika a také po něm jsem se linorytu věnoval. Touto grafickou technikou se tedy zabývám již dvanáct let a ilustroval jsem takto již dvě dětské knihy. Zaujala mě samozřejmě tvorba „obrozenců“ dřevořezu v období začátku 20. století jako byli Paul Gauguin, Edward Munch a George Braque. Navštívil jsem také Olomouckou vědeckou knihovnu, abych se seznámil s knihou Josefa Váchala „Receptář barevného dřevorytu“ z roku 1934, ze které jsem chtěl ideově vycházet.

Praktickým výsledkem mé bakalářské práce je autorská kniha „Průvodce linorytce“. Tato kniha by měla být malým a skromným pendantem k Váchalovu „Receptáři barevného dřevorytu“. Projekt by měl být vodítkem pro každého, kdo si chce zkusit zhotovit linoryt nebo vytisknout malou autorskou knížku. Postup tradiční výroby linorytu přináší jedinečný výsledek a to i přes to, že počítačové aplikace s pomocí tabletu dnes dokážou techniku linorytu napodobit, jak bude ukázáno dále. Ani sebedokonalejší software však klasickou výrobu linorytu nahradit nemůže, a tak ruční příprava matrice sebou stále přináší pro někoho příjemné využití volného času při hodinách trpělivého odryvání formy, pro druhého získání poznatků o vzájemném působení barev. Někoho zase potěší, že udělal

něco málo pro čistotu přírody, když svou prací zároveň „recykloval“ materiál jinak určený k likvidaci na skládce odpadu.

Poznatky z dějin grafických technik často posouvaly umělce a grafiky dál při hledání jejich vlastních tvůrčích nápadů, a to platí i v současnosti při vývoji umělecké grafiky a ilustrace.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DŘEVOŘEZ

1.1 Technika dřevořezu

Dřevořez se tiskne z vyhlazené dřevěné desky (štočku) a tato deska je řezaná ze dřeva podél kmene, po létech, nikoli napříč, jako je tomu u desky na dřevoryt. Proto bývá u dřevořezových tisků patrná kresba dřeva a je tím také ovlivněn směr a způsob rytí, protože rytí po létech je mnohem snazší než proti nim. Grafik vybírá různými dlátky a noži ze štočku to, co má být ve výsledném tisku bílé. Motivy se nejprve na opracovávané dřevo předkreslí a poté se podle této kresby motivy postupně vydlabávají speciálními dláty a řezbářskými noži.

Původním dřevořezovým postupem je odebírat okolí kresby a vytvářet tak žebrovitě vystupující černou linii pozdějšího tisku, která musí být poměrně silná, aby se zamezilo jejímu prasknutí. Od 15. století se ale objevují dřevořezy, na kterých je odřezána linie kresby a pozadí je tmavé, tzv. dřevořezy bílé linie. V moderní době se kombinují oba přístupy.

Deska se před tiskem naválí barvou, přiloží se na ni papír a grafika se mírným tlakem a třením otiskne. K tisku lze použít lis, ale dodnes se často tiskne i ručně, tlakem ruky nebo tiskařské kostice. Při takovém způsobu tisku se deska tolik neopotřebovává, nehrozí ulomení reliéfní linie a grafik může ještě ovlivnit výslednou podobu tisku, takže každý list je svým způsobem unikát.¹

1.2 Historie dřevořezu

Dřevořez se rozvinul v Číně za dynastie Tchang (618–906 n. l.)² a jako první artefakty pro trvalé záznamy textů vznikají deskotisky a blokové knihy. Za dynastie Sung (960–1279 n. l.) dochází k ekomomickému a uměleckému vzestupu a s tím souvisí i rozvoj tisku.

---

¹ Wikipedia : Dřevořez [online]. 2009 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C5%99evo%C5%99ez>>.

² BALEKA, Jan. Výtvarné umění : výkladový slovník. 1. vyd. Praha : Academia, 1997. 429 s. ISBN 8020006095, uvádí 619–906 n. l.

Okolo roku 1040³ začíná používat kovář Pi-Šeng sazbu z volných liter, které vyrobil z hlíny a vypálil. Ve 12. století se rozvíjí barevný dřevořez a vznikají dřevořezácké dílny. Velkým rozmachem prošel ilustrační dřevořez také v 17. století, kdy vznikala románová a dramatická díla a vzorníky, např. Síň deseti bambusů a Zahrada hořčičného zrna.⁴

Již v 8. století se ale dostal dřevořez do Japonska, kde se zprvu uplatnil při výzdobě vějířů. Pro japonský dřevořez je charakteristická realistická kresba, používá techniku kolorování a zřejmý je vliv kaligrafie. Vrcholu dosáhla tato technika v 18. století, kdy Japonci používali barevné štočky. Japonský barevný dřevořez ovlivnil v 19. století tvorbu předních evropských malířů a grafiků.⁵

---

³ Wikipedia : Bi-Sheng [online]. 2009 [cit. 2009-05-10]. Dostupný z WWW:
<http://en.wikipedia.org/wiki/Bi_Sheng>.

⁴ BALEKA, Jan. Výtvarné umění : výkladový slovník. 1. vyd. Praha : Academia, 1997. 429 s.
ISBN 8020006095.

⁵ CHATELET, Albert, PHILIPP GROSLIER, Bernard. Svetove dejiny umeni. [s.l.] : Ottovo nakladatelství, 2004. 784 s.

Obr. 1. Anonym z *Ten Bamboos Studio, Nanking: Švestkový květ nad vodou* (1782)

Do Evropy je dřevořez importován na přelomu 14. a 15. století, především do Německa a Francie, a rozšiřuje se záhy po celé Evropě. Souvisí s rozšířením výroby papíru jako dostupnějšího materiálu. Dřevořez byl ve středověku jedinou grafickou technikou. Pro ranné dřevořezy je příznačná převaha textů s náboženskou tematikou, světská témata jako např. hrací karty a kalendáře jsou tištěna jen zřídka. Do roku 1450 vznikaly blokové knihy, což jsou svázané deskotisky, tedy každá stránka knihy byla tištěna pouze z jedné dřevěné desky a barva byla nanášena na desky tamponem. Do dnešní doby se dochovalo jen přibližně 100 exemplářů a mezi nejznámější patří *Biblia pauperum* (1430 – 1440)⁶.

Dřevořezy se objevovaly v literatuře ve formě vkládaného „štočku“ s ilustrací i v době po vynálezu knihtisku. Za vynálezem knihtisku v Evropě stojí Johannes Gutenberg. Jeho nejstarším datovaným tiskem je jednolistový kalendář „*Almanach auf das Jahr 1448*“,

---

⁶ KREJČA, Aleš. *Techniky grafického umění*. Praha : Svoboda, 1981. 203 s. ISBN 5902281.

který z povahy svého obsahu vyšel nejpozději počátkem roku 1448. O nejstarších prvotiscích je vedeno mnoho sporů, protože se často dochovaly pouze v torzech a jejich datování je velmi obtížné. Po roce 1450 začal Gutenberg pracovat na svém nejznámějším díle – tištěné bibli (tzv. Gutenbergova bible), té se přezdívá také 42-řádková bible.⁷

Jednou z prvních tištěných knih na našem území byla Kronika trojanská Guidona de Columna (tištěna v Plzni). Do roku 1500 se začínají rozšiřovat první sázené knihy, tzv. „prvotisky“. Většina tehdejší produkce byla ovlivněna italskou renesancí, a tak vzniká mnoho výpravně ilustrovaných knih. Mezi nejvýznamější patří v Norimberku vydaná Kronika světa od Michaela Wolgemuta a Wilhelma Pleidenwurffa z roku 1493.⁸ Za zmínku stojí i Matthioliho herbář z r. 1562, který je plný ilustrací a také originální dílo *De artificiali perspectiva Viator* (Kniha o perspektivě) od Jeana Pelerina, která obsahuje dřevořezy znázorňující perspektivu v moderním pojetí, vymykající se tehdejší ilustrátorské produkci.⁹ V Čechách patřily, vzhledem ke kvalitě svého zpracování, k vrcholu tehdejší typografické produkce knihy, vycházející v 16. a na začátku 17. století z tiskárny Jednoty bratrské. Například bratrský Ivančického kancionál, vytištěný v letech 1562-1564 je bohatě zdobený.¹⁰

Albrecht Dürer jako první povýšil dřevořez na umělecký grafický list, který může být nezávislý na knize. Proslavil se svými tématickými cykly, například Velké Pašie, Apokalypsa a dalšími.

---

⁷ Wikipedia : Johannes Gutenberg [online]. 2009 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Johannes_Gutenberg>.

⁸ Metropolitan Museum of Art : Liber Chronicarum [online]. 2000-2009 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <http://www.metmuseum.org/toah/hd/prnt/ho_1981.1178.29.htm>.

⁹ KNEIDL , Pravoslav. Z historie evropské knihy. [s.l.] : [s.n.], 1989. 143 s.

¹⁰ Národní muzeum : fotogalerie staré tisky [online]. 2005 [cit. 2009-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.nm.cz/knihovna-nm/tisky-fotogalerie.php>>.

Obr. 2. Albrecht Dürer: Čtyři jezdci z Apokalypsy

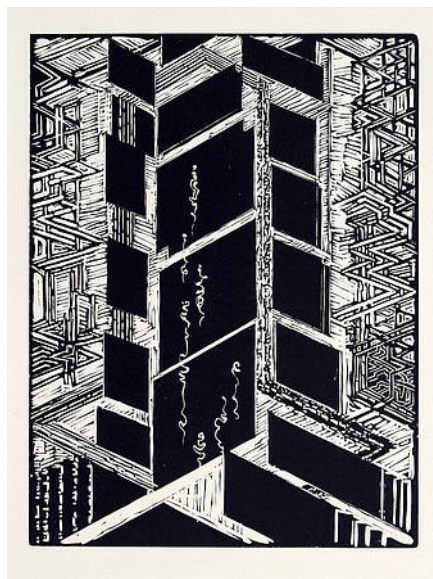
Za alespoň letmou zmínku stojí i speciální dřevořezy, tzv. „bílé linie“, jež byly vyrývány negativně na rozdíl od klasických dřevořezů s pozitivními černými liniemi. Autorem těchto grafik je Urs Graf. Grafičtí umělci experimentují i s barevným šerosvitovým dřevořezem nazývaným „chiaroscuro“. Během několika staletí, až do poloviny 18. stol., byly možnosti dřevořezu vyčerpány a postupně byl vytlačen jinými technikami, které umožňovaly lépe a jemněji zobrazit polotóny, například mezzotinta nebo mědiryt.

O sto let později, v druhé polovině 19. století, kdy už neexistovaly dřevořezácké dílny, začali umělci, jako např. Paul Gauguin, znovuobjevovat tuto grafickou techniku. Většinou však tvořili v domácím prostředí se skromným vybavením. Období secese přináší určitou „renesanci dřevořezu“ na počátku 20. století, kdy se stává výrazovým prostředkem především expresionistů Edvarda Muncha a Maurice de Vlamincka.

Obr. 3. Paul Gauguin: *The arii vahine*

Po nich přišla na řadu skupina Die Brücke s umělci jako Emil Nolde a Ernst Ludwig Kirchner. V Čechách byli zřejmě nejvýznamějšími František Bílek a skupina Sursum. Nové možnosti této techniky objevovali i umělci František Kupka a Jean Arp.

Obr. 4. František Kupka: *Čtyři příběhy v černé a bílé*

2 DŘEVORYT

2.1 Technika dřevorytu

Dřevoryt (též xyloryt) je zdokonalená technika dřevořezu. Vynalezl ho Thomas Bewick roku 1771 při účasti ve výtvarné grafické soutěži. Dělíme ho na dva druhy, a to **faksimilový dřevoryt** a **tónový dřevoryt**.¹¹ Prvně jmenovaný se přesně odrývá podle reprodukce. U tónového dřevorytu rytec volně pracuje se stínováním.

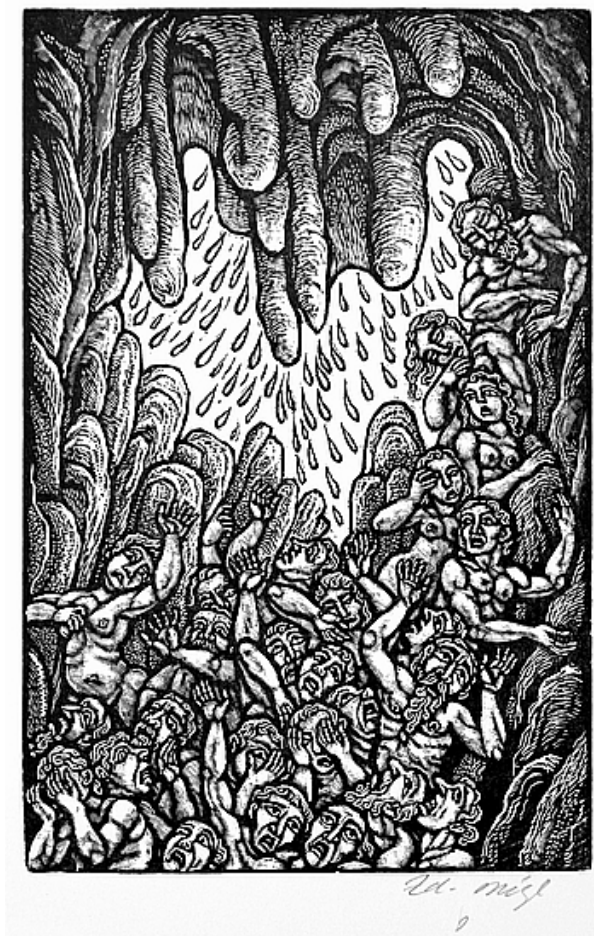
Obr. 5. Gustav Doré, ryl Pisan: ilustrace k Dantovu Peklu 1861

Dřevoryt bývá oproti dřevořezu složitější. K rytí se používá dřevo zimostrázu (*lat. buxus*), to ovšem v našich zeměpisných šířkách nedorůstá velkých stromových rozměrů a je možné ho vidět zřídka jen jako okrasný keř. Proto se většinou nahrazuje dostupnějším hruškovým, třešňovým, jabloňovým, bukovým nebo jeřábovým dřevem.

---

¹¹ KREJČA, Aleš. *Techniky grafického umění*. Praha : Svoboda, 1981. 203 s. ISBN 5902281.

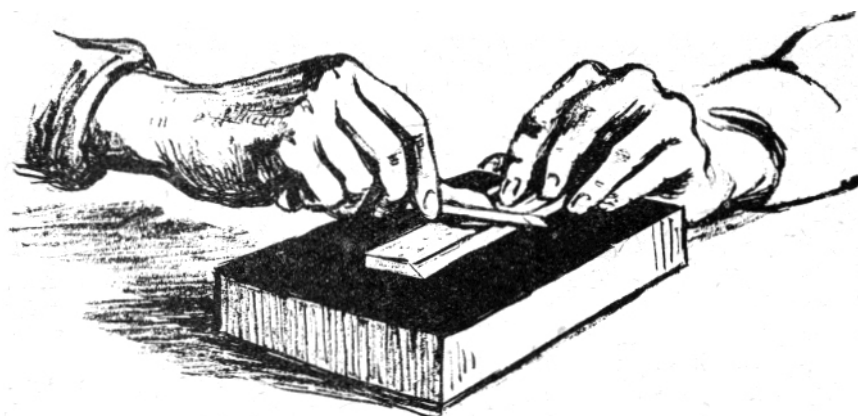

Obr. 6. Zdeněk Mězl: Peklo

Ryje se do plochých špalíčků řezaných kolmo na léta, sklížených k sobě, pečlivě zbrošených a vyleštěných. Výsledná výška takto připravené matrice byla 23,5 mm, což je výška sazby, protože se dřevoryty zcela běžně používaly jako obrazová část k vysázené olověné sazbě v tiskárnách. V době největšího rozmachu dřevorytu (po vynálezu fotografie ve 40. letech 19. století) pracovalo v tiskárnách mnoho rytců štočků později právě podle fotografických předloh. Ti měli rozdělené role, někdo uměl lépe vyrýt pozadí, někdo postavy. Pro přenos reprodukce přímo na dřevěný štoček se používala technika fotoxylografie. Rylo se stužkovými rydly, jež na rozdíl od běžných rydel vyrývala více čar najednou. Text novin a knih byl tedy v 19. století doprovázen právě rytinami. Rydla pro dřevoryt mají upravený tvar tak, aby mohla vyrývat i čáry (žlábký) tenké jako vlas, neustále musí být velmi ostrá, a proto je třeba je často dobrušovat. Při rytí se používají

můstky, které pomáhají vést rydlo při rytí správným směrem, k nanášení barev na dřevo někdo dává přednost tamponu¹² před válečkem. Ostatní pomůcky jsou stejné jako při tvorbě linorytu, a jsou popsány v další kapitole. Při rytí je velmi důležité vytvářet si tzv. „stavy“, tedy zkušební otisky. Pro tisk stavů je praktičtější používat temperovou nebo vodovou barvu s příměsí arabské gumy.

Rytí dřevorytu

Obr. 7. F. Emler, J. Kotrba: Rytí dřevorytu

2.2 Historie dřevorytu

Významnými představiteli dřevorytu v 19. století byli Gustav Doré, Honoré Daumier, B. Nicholson, W. Blake a A. Rethel. Na přelomu století vnášejí umělci jako Paul Gauguin, M. Denis, F. Valloton a E. Bernard do dřevorytu již jistou dávku zkušeností ze své ostatní tvorby (např. ze sochařství). Velkou epochou dřevorytu byla i secese těžící z plošného výrazu a plynulého vedení linie u umělců Jana Konůpka, Františka Koblíhy, Františka Bílka, Josefa Váchala a Vojtěcha Preissiga. Dobu charakterizuje symbolika spojená se dřevem i obroda krásné knihy. V Čechách tak rozvinuli dřevorytovou ilustraci P. Kotík, K. Vik, M. Romberg, J. Lukavský a M. Švabinský.¹³

---

¹² Tampon je váček z kůže vyplněný vatou, uvázaný případně na násadě.

¹³ BALEKA, Jan. Výtvarné umění: výkladový slovník. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. 429 s. ISBN 8020006095.

Vedle těchto technik tisku z výšky existují v oblasti grafického umění také rovnocenné techniky tisku z plochy (například ofset a litografie), z hloubky (například suchá jehla, mezzotinta, mědiryt, oceloryt či šrotový tisk) a také další techniky, například založené na principu proniknutí barvy přes síto (serigrafie).

2.3 Josef Váchal

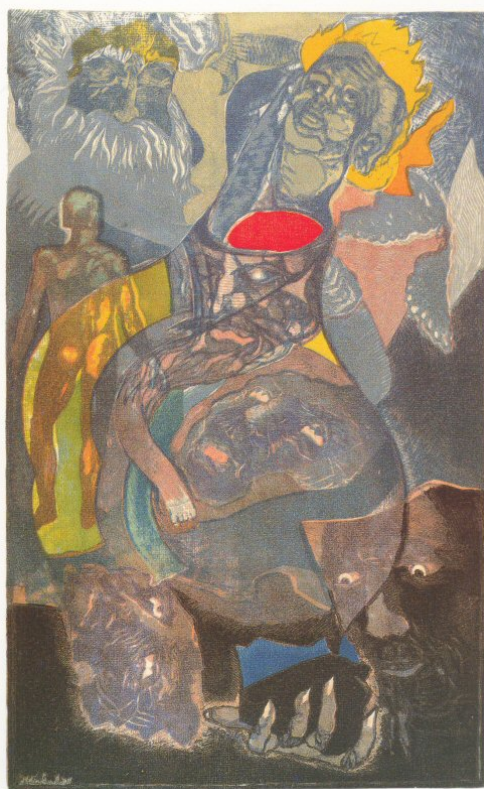
Český malíř, grafik, ilustrátor, spisovatel, sochař a dřevorytec se narodil v roce 1884 v Milavčích u Domažlic. Ve své rozsáhlé tvorbě, ovlivněn expresionismem a prvky symbolismu, syntetizuje četné další inspirační zdroje (spiritismus, okultismus, braková literatura) a vytváří fantastická, výtvarně nesmírně silná původní díla.

Roku 1905 studoval malbu u Aloise Kalvody a Rudolfa Béma, následujícího roku se na soukromé škole věnoval grafice. Už kolem roku 1906 začíná experimentovat s dřevořezem a dřevorytem, a těmito technikami pak provádí všechna svá nejvýznamější knižní díla, která často tiskne metodou deskotisku po vzoru středověkých tiskařů. Jak již bylo zmíněno, jde o období obrody krásné knihy¹⁴ a Váchal jí byl tedy také ovlivněn. V roce 1910 spoluzaložil skupinu Sursum a později se podílel i na vzniku revue Veraikon.

Váchal byl na počátku 20. století v úzkém kontaktu s představiteli katolické moderny, později však křesťanskou víru zavrhl a začal se inspirovat okultismem. Od roku 1916 se účastnil bojů v první světové válce a ta silně zasáhla do jeho následné tvorby.

---

¹⁴ Viz ideje Arts and Crafts

Obr. 8. Josef Váchal: *Legenda o puklém džbánu*

Obr. 9. Josef Váchal: *Výtvarné zjevy*

„Váchal se zaměřoval zejména na grafické práce využívající výtvarně jednoduché, expresivní, až primitivistické vyjádření. Snažil se však v grafice hledat a formovat nové velice originální postupy (barevný dřevoryt). Vytvářel vlastní knihy, které nesly podobu uměleckého rukodělného artefaktu.“¹⁵ Umísťoval do nich četné ilustrace, knihy sám sázel, tiskl a vázal, a to jen ve velmi omezeném nákladu několika kusů. Takto vzniklé knihy, např. *Krvavý román*, *Šumava umírající a romantická* a *Receptář barevného dřevorytu*, se zařadily mezi nejvýznamnější díla české grafiky 20. století.

Po nástupu komunistického režimu se postupně dostával do společenské i kulturní izolace a Váchalovo dílo se na veřejnosti téměř neobjevovalo. Nicméně Váchal byl v roce 1968

---

¹⁵ Wikipedia.org : Josef Váchal [online]. Wikipedia.org, 2009 [cit. 2009-05-02]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_V%C3%A1chal>.

oceněn titulem národní umělec a krátce potom umírá 10. 5. 1969 ve Studeňanech¹⁶. Roku 1993 nakladatelství Paseka otevřelo v Litomyšli muzeum Josefa Váchala „Portmoneum“, umístěné v domku Váchalova přítele Josefa Portmana. Interiér domku si nechal Portman ve 20. letech vyzdobit právě od Váchala. Nakladatelství Paseka také vydává reprinty Váchalových knih.

Váchalův **Receptář barevného dřevorytu**, který je k nahlédnutí v Olomoucké vědecké knihovně, je kniha o rozměrech 48x32 cm. Jde sice o bibliofilii ale s rozsahem přibližně 260 stran. Sazba byla odlita z 12ti tisíc olověných liter. Knihu doprovází 100 barevných dřevorytů, z nichž 36 je původně pro tuto knihu přímo vyrobených, a 27 dřevorytů jednobarevných. Je to vzácná kniha, která byla vytištěna ve velmi omezeném nákladu. Kniha podrobně popisuje techniky dřevorytu, podrobně pojednává o všech krocích při výrobě knihy samotné na základě Váchalovy dosavadní dvacetileté praxe v tomto oboru a obsahuje i abecední seznam způsobů rytí a potřeb rytce. Dokončena byla podle autorovy podepsané tiráže 15. května 1934.

Obr. viz příloha I

---

¹⁶ OLÍČ, Jiří . Neznámý Váchal : život umělce. Praha : Paseka, 2000. 256 s.

3 LINORYT

3.1 Historie linorytu

Linoryt, jak ho známe dnes, původně vyšel z techniky dřevořezu, když se v meziválečném období hledala v tiskárnách levnější náhražka dřevěných destiček. Byla to technika rytí do korkového linolea. Dostupný materiál téměř libovolného formátu se začal uplatňovat při tisku plakátů i knižních obálek. Měkkost a ohebnost byly dalšími výhodami pro rotační tisk. Používaly se také další materiály, jako peckové linoleum a plexisklo.

„Linoryt pro svou spřízněnost s dřevořezem a dřevorytem přejal i jejich společenskou funkci a stal se také působivým agitačním nástrojem. V politickém boji jej využívali například mexičtí grafici z Dílny lidové grafiky, k níž patřili také K. Sokol. A. Beltrán a L. Mendéz. Tiskly se linorytové letáky a plakáty na protest proti fašistickému násilí ve Španělsku, dále slabikáře pro negramotné apod. Se stejným cílem využili techniky i členové argentinského Grafického klubu, sovětští porevoluční grafici, mezi nimi byl také V. Majakovskij.“¹⁷

„Přestože již na konci 19. století se tisku z lina užívalo v průmyslové výrobě např. pro tisk tapet, první ryze výtvarné pokusy se objevují až těsně před rokem 1905 v prostředí drážďanské skupiny Die Brücke. Mezi umělci, kteří tuto techniku příležitostně užívali, najdeme i erbovní jména moderního umění, ať už to byl Wassily Kandinsky, Henri Matisse či Pablo Picasso. Posledně jmenovaný dokonce přivedl na svět zajímavou a dodnes oblíbenou inovaci barevného tisku tzv. redukční metodou, kdy výsledný obraz není tvořen soutiskem jednotlivých barev z různých desek, nýbrž se postupně tiskne od nejsvětlejších k nejtmašším tónům z jedné, stále více odrývané matrice. Do historie linorytu se významně zapsala Velká Británie, tedy země, kde tento materiál vznikl. V druhé polovině 20. let zde grafik Claude Flight vytvořil na Grosvenor Art School v Londýně zajímavou uměleckou školu, jíž se pak dostalo pojmenování British Linocut Movement. V barevných figurativních linorytech s náměty převážně ze sportovního prostředí, založených na

---

¹⁷ BALEKA, Jan. Výtvarné umění : výkladový slovník. 1. vyd. Praha : Academia, 1997. 429 s. ISBN 8020006095.

dynamizaci obrazu opakováním prvků, cítíme ještě vliv futurismu, svou estetikou však již cele náleží meziválečnému art decu. Flightův styl rozvíjeli v Anglii jeho žáci Cyril E. Power a Sybil Andrews, další ho přenesli do jiných zemí, zejména do Austrálie (Dorrit Black, Ethel Spowers a Eveline Syme) a Švýcarska (Lill Tschudi). V obou zemích je tato technika oblíbena dodnes. V Austrálii dokonce existuje celonárodní cena za lino Silk Cut Award a tuto techniku si (vedle sítotisku) oblíbili i aboriginové, jejichž práce v tradičním ornamentálním stylu se v posledních desetiletích stala zajímavým fenoménem - možná však spíše z pohledu sociální a národní emancipace než vlastního umění. Druhou ze zmíněných zemí, Švýcarsko, lze považovat za jakési centrum tisku z výšky. Právě zde roku 1944 vznikla a dodnes velmi aktivně pracuje organizace jménem Xylon, sdružující nejen dřevorytce (jak název napovídá), ale všechny grafiky, zabývající se tiskem z lina, sádry i dalších méně obvyklých materiálů. Zprvu působila pouze ve Švýcarsku, v roce 1953 se však přeměnila v mezinárodní organizaci s pobočkami v mnoha zemích světa. Stalo se tak v souvislosti s konáním prvního ročníku stejnojmenného mezinárodního trienále, které se v posledních dvaceti letech usídlilo ve Winterthuru. Ve výčtu zemí, kde se linorytu dodnes daří, nesmíme zapomenout na jeho mateřskou zemi, Německo.

S vlnou neoexpresionismu v 70. a 80. letech se po delším čase opět výrazným písmem zapsalo do dějin světového umění a hned několik významných malířů, jmenovitě Georg Baselitz, Markus Lüpertz či Jörg Immendorff, vytvořilo v linorytu svá důležitá díla. Ale s Německem jsou na poli lina spojeny především aktivity Städtische Galerie Bietigheim-Bissingen, která sídlí v nevelkém dvouměstí nedaleko Stuttgartu a od 90. let disponuje krásnými moderními prostory. Zdejší průmyslová tradice je důvodem, proč se lino stalo jak sbírkovým, tak i výstavním programem tohoto muzea umění. Počínaje rokem 1989 tu každé tři roky probíhá přehlídka světového linorytu *Linolschnitt heute*, doprovázená výpravnými katalogy. V prvním z nich najdeme i text věnovaný historii lina zejména v německém prostředí. Vedle toho muzeum uspořádalo již celou řadu výstav monografických, zaměřených právě na linoleum či obecně na tisk z výšky. Dosud nejvýznamnější přehlídkou mapující historii tisku z lina byla velká výstava *From Kandinsky to Corneille - linoleum in the art of the twentieth century* na přelomu let 1999 a 2000 v Cobra Museu v Amstelveen, doprovázená obsáhlým katalogem, kde byla velká

pozornost věnována i současné tvorbě, zejména velmi bohaté a kvalitní nizozemské scéně.“¹⁸

Obr. 10. Pablo Picasso: *Faun a koza* (1959)

3.2 Současný linoryt v České republice

Po stránce historicko-teoretické se u nás touto technikou zabýval Radek Wohlmuth ve své diplomové práci, která vyústila v několik výstav a drobnou knížku *Český linoryt 1990-1999*.

V posledních letech se věnuje linorytu v České republice Galerie Klatovy / Klenová. Ta pořádá od roku 2001 na Klenové Mezinárodní sympozium linorytu. Každý rok na podzim

---

¹⁸ FIŠER, Marcel. Marcel Fišer : Slovo kurátora [online]. Inter-Kontakt-Grafik, 2007 , 2008 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <http://www.ikg.cz/trienale/kurator1_cz.php>.

tam přijíždí sedm grafiků z různých evropských zemí, aby v průběhu jednoho týdne vytvořili alespoň jeden grafický list, z nichž pak vznikne grafické album. „Galerie se na tuto techniku zaměřuje i ve své výstavní činnosti. Ze symposií a výstav pak vyplynula myšlenka na vybudování specializované kolekce českého linorytu, která by vedle výsledků symposií zahrnovala i soubory jednotlivých výtvarníků. Od roku 2000 sbírku každým rokem doplňují o díla dvou až tří autorů, často právě v souvislosti s výstavou. Od roku 2005 všechny aktivity v oblasti grafiky spojili organizátoři v podzimní festival grafiky, zaštitěný jménem Josefa Váchala.“¹⁹

V současné době linoryt stále žije, grafici ve své tvorbě přicházejí se stále novými postupy, ať už je to linoryt jako tisk z hloubky nebo v kombinaci se suchou jehlou. Narozdíl od klasické techniky tisku z výšky je zde barva vtírána do nerovností a prohloubenin v linoleu a z nich potom tištěna. Ve vývoji linorytu možná ještě nebyl využitý veškerý potenciál a existuje mnoho možností, jak mechanicky opracovávat lino a reprodukovat z něj tisky, a touto cestou rozmanitosti experimentu se současná grafická tvorba ubírá.

3.3 Osobnosti českého linorytu

3.3.1 Josef Čapek

(1887–1945) Josef Čapek, český malíř, spisovatel, fotograf, grafik a knižní ilustrátor, spoluzakladatel Skupiny výtvarných umělců, člen Spolku výtvarných umělců Mánes a člen skupiny Tvrdošíjní.

Začínal jako redaktor Národních listů, později (1921–1939) byl redaktorem a výtvarným kritikem v Lidových novinách. Působil také jako redaktor v několika časopisech zabývajících se výtvarným uměním, např. Umělecký měsíčník a Volné směry.

Z meziválečného období tvorby vynikají jeho knižní obálky a plakáty. 6. února 1919 vyšlo v časopisu Červen Pásmo G. Apollinaira v překladu Karla Čapka s 12 linořezy Josefa Čapka. V té době se také více začal věnovat knižní grafice. Spolupracoval s Bohuslavem

---

¹⁹ Galerie Klatovy / Klenová : Lino [online]. Galerie Klatovy / Klenová, 2007 [cit. 2009-05-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.gkk.cz/lino/>>.

Reynkem a Josefem Florianem. Do roku 1938 jich vyšlo na sto padesát knižních obálek charakteristických linorytem. Téměř vždy pracoval s linoleem, považoval ho za základnější a hrubší, působící elementárně, což odpovídalo i podstatě moderního umění. Čapkova „obálkářská“ činnost se naplno rozběhla v roce 1920. Pro Karla Čapka navrhl linoryty na obálky her Loupežník a R. U. R., ke knihám Kritika slov a Francouzská poezie nové doby, pro sestru Helenu k vyprávění Malé děvče, pro S. K. Neumanna ke knize úvah Ať žije nový život, k básním F. Němce Sebe i vás: První verše, 1920, dále J. Čapek, Země mnoha jmen, 1923, K. Čapek, Krakatit, 1924,²⁰ a H. Sonnenscheina, prózám F. Jammese, M. Pujmanové a J. Romainse. Každá jeho obálka byla tvarově a barevně jiná, vždy šlo o originální pojetí, které příznačným způsobem uvádělo danou knihu.

V roce 1921 vydalo nakladatelství Aventinum hru bratří Čapků Ze života hmyzu s Josefovou obálkou. Vyšly i další knihy, na jejichž výtvarném zpracování se podílel. Nejčastěji šlo o hry a novely jeho bratra Karla, ale vytvořil obálky i pro jiné autory Aventina. Od roku 1922 začaly v Čapkových knižních ilustracích převládat kresby nad linoryty. Kresby se lépe hodily k fejetonu, epické próze nebo divadelní hře. Byly „jednoduché, základ tvořila kontura, prostý obrys, který však má u Čapka značnou rozmanitost: silný, rozpačitě tenký, dynamický, prudký, klidný, ostrý“.²¹

---

²⁰ Srovnej: Jindřich Toman, *Knihy v českém kubismu*, Kant, 2004, str.177-179

²¹ Wikipedia.org : Josef Čapek [online]. Wikipedia.org, 2009 [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_%C4%8Capek>.

Obr. 11. Josef Čapek: *Nevěstka* (1919)

Obr. 12. Josef Čapek: *Žebračka* (1919)

3.3.2 Michal Cihlář

Narodil se v roce 1960 v Praze. Studoval na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze. Vedle linorytu se věnuje zejména knižním ilustracím a typografii. Žije v Buštěhradě.

Linorytu se věnuje od svých dvaceti let a tuto techniku dovedl k dokonalosti. Někdy se blíží až ke třiceti barvám v jednom grafickém listu, nevyhýbá se přitom velkým formátům. Pracné je nejen rytí matric, které vyžaduje velkou přesnost a soustředěnost, ale i tisk pomocí slonové kosti. Vzniká tak ročně jen několik grafik. Michal Cihlář se věnuje intenzivně i užité grafice, ilustrování knih, zasloužil se např. o vznik Warholova muzea v Medzilaborcích, ale především se doslova proslavil prací pro pražskou ZOO, pro kterou vypracoval logo, plakáty, billboardy, upomínkové předměty i další prostorové projekty, na kterých spolupracoval se svou ženou Veronikou Richterovou. Jako své vzory uvádí Jana Štursu, Maxe Švabinského, Josefa Váchala a Bohuslava Reynka.

Linoryt je pro něj i jakousi formou protestu proti snadnosti a vyprázdněnosti některých postmoderních a konceptualistických projevů. Staví svůj „obyčejný realismus“ naproti konceptuálnímu umění, podporovanému moderními galeriemi. Další zajímavostí je jeho

převádění „technických obrazů“ do obrazů skutečných, tedy vytržení zlomku z virtuální záplavy mediální kultury kolem nás a jejich transformace do tradičního obrazu, kterému on sám říká „totální reprodukce“.²²

A/M NA ZAHRADE 22.8.1995 22-25, 27.4-2.5, 6-10.5.

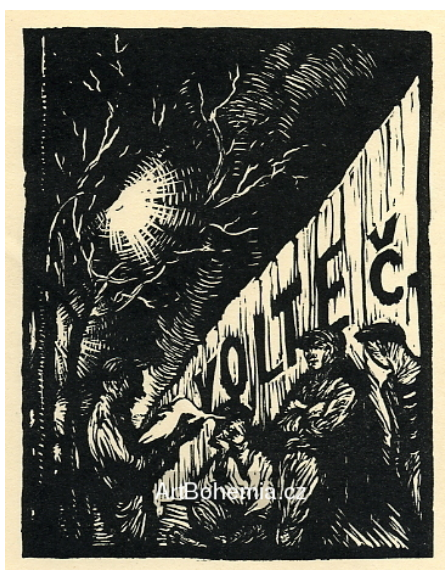
Obr 13. Michal Cihlář: Na zahradě (1995)

3.3.3 Karel Štika

(1898-1975) Byl žákem prof. M. Švabinského na AVU v Praze, studoval profesury kreslení, modelování a geometrie na Filozofické Fakultě Univerzity Karlovy, člen a předseda SČUG Hollar, člen Umělecké Besedy.

---

²² Vesmír.cz : Michal Cihlář [online]. Praha : Vesmír, spol. s r. o., 2009 [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW: <www.vesmir.cz/clanekPDF.php3?CID=1857&YID=1879>. ISBN ISSN 1214-402.

Obr. 14. Karel Štika: *U ohrady* (1927)

Obr. 15. Karel Štika: *Linoryt*

3.3.4 Jan Holoubek

Narozen v roce 1949 v Praze. Studoval na Akademii výtvarných umění v Praze. Zabývá se malbou a grafikou, především linorytem. Žije v Praze.

3.3.5 Viktor Karlík

Narozen v roce 1962 v Praze. Absolvoval Střední průmyslovou školu grafickou v Hellichově ulici v Praze. Zabývá se malbou, kresbou, linorytem, tvorbou objektů a knižními úpravami. Je spoluzakladatelem a výtvarným redaktorem časopisu *Revolver revue*. Žije v Praze.

3.3.6 Václav Malina

Narozen v roce 1950 v Plzni. Absolvoval Pedagogickou fakultu v Plzni a Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Zabývá se malbou a grafikou. Pracuje jako výtvarný pedagog a jako ředitel Galerie města Plzně.

3.3.7 Miloslav Moucha

Narozen v roce 1942 v Litvínově. Zabývá se malbou a grafikou. V sedmdesátých letech vyučoval na École des Beaux-Arts v Bezançonu. Žije v Praze a v Paříži.

3.3.8 Michal Pěchouček

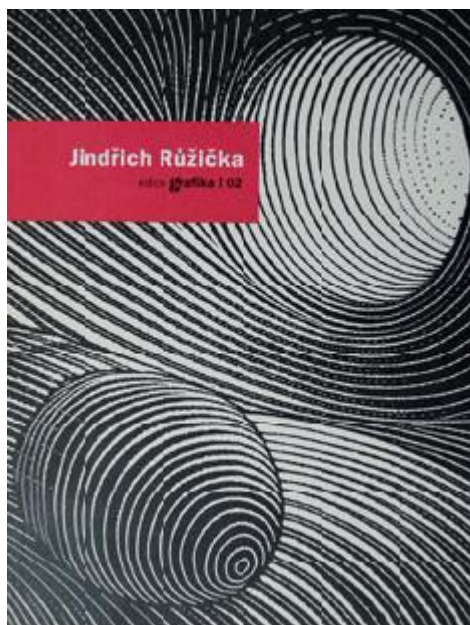
Narozen v roce 1973 v Duchcově. Studoval na Akademii výtvarných umění v Praze. V současnosti se zabývá malbou, videoartem a fotografií. Žije v Praze.

3.3.9 Pavel Piekar

Narozen v roce 1960 v Ostravě. Studoval na Vysokém učení technickém v Praze. Zabývá se černobílým a barevným linorytem, kresbou tužkou, tuší a barevnými tušemi. Pracuje jako technik v Národní galerii v Praze.

3.3.10 Jindřich Růžička

Narozen v roce 1947 v Polici nad Metují. Studoval na Akademii výtvarných umění v Praze. Zabývá se linorytem, serigrafii, kresbou, malbou a fotografií. Pracuje jako restaurátor a žije v Praze.

Obr. 16. Jindřich Růžička: katalog k výstavě

3.3.11 Jiří Samek

Narozen v roce 1955 v Náchodě. Zabývá se hlubotiskem z lina. Žije v Polici nad Metují.

3.3.12 Martin Sedlák

Narozen v roce 1978. Studuje na Vysoké škole výtvarných umění v Bratislavě. Zabývá se objekty, malbou a grafikou. Žije v Bratislavě.

3.3.13 Ladislav Sýkora

Narozen v roce 1964 v Plzni. Zabývá se linorytem a monotypem z lina. Pracuje v Galerii Klatovy / Klenová. Žije v Dešenicích na Šumavě.

3.3.14 Jan Vičar

Narozen v roce 1967 ve Svitavách. Studoval na Akademii výtvarných umění v Praze. Zabývá se grafikou, zejména dřevořezem, mědirytem, dřevorytem a linorytem. Žije v Mladkově u Skalice nad Svitavou.

Obr. 17. Jan Vičar: katalog k výstavě

3.4 Linoryt v užité grafice

Následující výčet obsahuje některé klienty a autory, kteří si zvolili linoryt či napodobivé techniky v užitém designu²³:

Klient	Autor
Dogwood Festival logo	Jeanne Macijowsky Design 2001
Orchard Street Market	Scott Greer
Gilbert Paper	John Sayles
TV by Girls	Werner Design Werks /Sharon Werner, Sarah Nelson
All Girl Skate Jam	What!design, Derek Aylward
The general public	Reddingk, Jordan Crane
Grady McFerrin	Grady McFerrin
Jason Schulte Design	Jason Schulte

3.5 Postup při tvorbě linorytu

Linoleum (dnes například i pod názvem „Marmoleum“), je přírodní materiál, který má vynikající vlastnosti jako podlahovina, v dnešní době se prodává v mnoha odstínech a vzorech, především jako imitace dřevěných podlah, vždy má jednu nebo více povrchových vrstev. Hlavní složka lněný olej se extrahuje ze lnu a rozpouští se s borovicovou pryskyřicí. Potom se přidá dřevitá moučka získaná ze dřeva, čímž se výrobku dodá plnivo a zároveň se zlepší barvy.²⁴ Má určitou křehkost, pro kterou nedovoluje rýt velmi jemné vrypy, za to nabízí příjemnou plynulost ohybu vrypů. Naproti tomu PVC je syntetický materiál, který bývá spolu s měkčeným PVC nabízen v prodejnách podlahovin coby levnější umělá náhražka přírodního linolea. Měkčené PVC je pěnové a pro rytí tudíž nevhodné.

---

²³ Chen design associates. Templin bring design : The best of 1+2 color graphics. [s.l.] : Rockport Publishers, 2006. 100 s.

²⁴ Lerch podlahy : linoleum [online]. 2009 [cit. 2009-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.lerchpodlahy.cz/linoleum/137?task=view>>.

K výrobě jsou potřeba rydla, gumový váleček k nanášení barvy a olejové nebo ofsetové barvy. **Linoleum** nesmí být příliš staré, zpuchřelé, či prošlapané. Nesmí být také s reliéfním povrchem, mělo by být dostatečně měkké ale ne pěnové, takové se při tisku deformuje a i rytí jde těžko, protože pěna se vytrhává.

Rydla se prodávají v různých tvarech. Některá mají průřez půlkruhový, ve tvaru sevřeného nebo otevřeného „V“ nebo hranatý. Pro výrobu rydel se ovšem hodí i seříznuté deštníkové dráty nebo dírkovačky. Brousí se na obyčejném obtahovacím brousku nebo jemným brusným papírem, žlábková rydla lze zevnitř přiostrřit koženou tkanicí (šněrovadlem). Držadla mají zpravidla ergonomický tvar, aby při rytí seděla dobře v dlani. Půlkruhové držadlo bývá seříznuté zespodu, aby nepřekáželo při práci a dovolilo větší úhel sklopení k linu.

Obr. 18. F. Emler, E. Kotrba: Vybavení dílny pro linoryt, dřevořez a dřevoryt

Fotografické **válečky** pro nanášení barev lze také nahradit. Dříve se daly opatřit válečky z vyřazených psacích strojů, je možné je vytvořit z dřevěné násady potažením hladké hadice a přiděláním držátka. Na ředění olejových nebo ofsetových barev stačí **terpentýn**. Dále je potřeba opatřit si **sklo** k roztírání barev, **houbičku** na vlhčení papíru, dostatečné množství **papíru**, **ředidlo** k omývání pomůcek, **špachtli**, kostěnou **kostku** nebo **lžici**, pakliže není k dispozici tiskařský stroj.

Dobře může vypadat jakákoli kresba převedená do linorytu, která počítá s kontrastem černých a bílých ploch a jejich usazení do formátu. Důležitý je nápad. Tvůrce by měl vždy alespoň v náznaku využít stopy rýtek a ty přiměřeně použít pro zesílení podoby charakteristické pro linoryt.

Grafik musí mít jasnou představu o tom, co bude vytvářet, ještě před začátkem rytí. Měl by si vytvořit jednoduchou, výraznou a přehlednou kresbu a tu potom přenést stranově převráceně na matici lina. Přenesení kresby na lino je možné několika způsoby:

1. Přenesením pomocí uhlového papíru – tzv. kopíráku.
2. Vytvořením kopie na běžné černobílé kopírce s případným zvětšením, zmenšením motivu. Tato kopie se přiloží motivem na lino a zadní strana se natře štětcem namočeným v toluenu. Toluén z papíru uvolní barvu a ta se nalepí na lino. Jde ovšem o těkavou nebezpečnou látku, proto je nutné provádět tuto práci venku nebo v dobře větrané místnosti.
3. Nanesením křídý nebo měkké tužky (4 až 6B) na rub kresby a prokreslením z přední strany na lino. Křídové obrysy na lině je nutné zafixovat nebo obkreslit tuší.

Jak již bylo zmíněno, kresba musí být na lino přenesena stranově převráceně, je potřeba na to dopředu myslet především v případě, že linoryt obsahuje motivy, které nelze převracet (například motiv Hradčan) nebo veškeré texty.

Barva by při navalování na sklo neměla „mlaskat“. Měla by se dobře rozválet a nanášet na lino v tenké vrstvičce, aby nezatékala do vyrytých míst. Tvrdší grafický papír lze navlčit molitanovou houbou, aby byl při tisku přizpůsobivější. Navlhčení je dobré provádět přiměřeně, aby se nelesknul a den před tiskem, aby vlhkost pronikla do vláken papíru. Tenké papíry není třeba vlhčit. Před tiskem naostro je dobré udělat zkušební tisk na

obyčejný papír a případně motiv poopravit. Písmo v linorytu by mělo splňovat základní funkce. Mělo by být dobře čitelné, vhodně umístěné, výtvarně pečlivě a přesně provedené.

Stroje na tisk z výšky jsou dvojího druhu. První používají tlaku zhora na „zlatičce“, stroji používaném při ražbě na obálky knih, který pákovým pohybem dolů stiskne dvě desky proti sobě. Druhé potom průjezdu mezi válci na „satinýrce“. Satinýrka, což je válcový lis na tisk z hloubky, vyvine velký tlak, ale při průjezdu je třeba dávat pozor na posouvání lina a jeho deformaci. Zlatíci stroj nevyvine tak velký tlak, proto je možné jemnými papírky doladit kvalitu tisku v místech s velkými plochami barev. Papírky je dobré vložit na zadní stranu potiskovaného papíru.

Výhodou linorytu je, že je možné ho využít i na jiné materiály než je papír, např. kůže nebo různé druhy látek. Použití je tak možné i na potisk oblečení, na ražbu knih. Látku je ovšem při tisku potřeba napnout, nejlépe na rám.

Při ručním tisku lžící nebo kostkou se upevňuje lino na kreslicí prkno malými hřebíčky v prohloubených místech. Na toto prkno je dobré zakreslit i polohu okrajů papíru a do této šablony vkládat potiskovaný papír. To je obzvláště vhodné v případech, kdy se tiskne více barvami a je třeba tedy dodržet stejnou polohu papíru. Vytřením barvy v různých místech tisknoucích ploch lina mohou vzniknout tóny od jedné barvy. Místo ofsetových nebo olejových barev lze použít i barvy vodové s přidáním glycerinu, aby se zpomalilo jejich zasychání. Zahustit je lze škrobem nebo arabskou gumou.

Pakliže se tiskne více barvami, je možnost vytvořit z jedné matrice plnou plochu podkladové barvy – tedy bez rytí anebo s vyrytou ojedinělou oblastí nejsvětlejšího místa. Tato plocha, tvořená například velmi světlou žlutou barvou krásně zjemňuje svítivost papíru a tisk působí měkčeji. I u linorytu lze použít techniku monotypu. Není to grafická technika, protože nelze s její pomocí reprodukovat stejné tisky, ale je používána napříč různými grafickými technikami. Nanášení barvy na matrici se pak zpravidla místo válečkem provádí štětcem.

Obr. 19. F. Emler, E. Kotrba: *Ex libris*, tisk s podtiskem, tisk dvěma barvami z jedné matrice

3.6 Napodobení linorytu pomocí počítače.

Při rozboru procesu rytí lze stanovit několik faktorů ovlivňujících vzhled vyryté linie:

1. tvar linie – oblá, lomená
2. délka linie – krátká, dlouhá
3. tvar počátku a konce linie – zvolna se zužující, ulomený, kulatý
4. síla linie – tenká, silná

To vše lze v mnoha kombinacích uplatnit pomocí rýtky při ručním rytí, počítačové aplikace za ručním způsobem pochopitelně zaostávají – rukopis člověka by se musel při rytí každé linie nastavit v těchto čtyřech zmíněných faktorech a teprve potom provést vyrytí dané linie. V současnosti lze alespoň určité napodobení linorytu provést například v aplikaci Adobe Illustrator nebo jiné vektorové aplikaci. Tento program umí nastavit různé síly a tvary tahů při zachování vektorové podstaty linie. Ovšem nutno podotknout, že je třeba pro takovou práci používat **tablet**²⁵ s variabilním přítlakem a neustále měnit tvary a síly tahů, aby se zamezilo efektu viditelně pravidelných „strojových“ linií. Počítačem vytvořený „linoryt“ je možné reprodukovat snadno na inkoustové nebo laserové tiskárně.

²⁵ Pro více informací o tabletu viz např. <http://www.tutorials.cz/clanek1172-tablet-tajemstvi-zbaveny>

Tyto tiskárny mohou ovšem potiskovat jen omezenou škálu druhů papírů. Možnost tisknout kvalitně na grafické papíry je potom omezená a nákladná.

Určitou nedokonalost klasického tisku lze v počítači ovšem poměrně snadno napodobit. Naskenovaný linoryt lze v Aplikaci Adobe Photoshop nebo v jiné bitmapové aplikaci upravovat pomocí grafických filtrů. Jde o efekty využívané hojně například při grafické práci na prezentacích oděvů, módních doplňků a sportovních potřeb. V současnosti se z něj stalo již určité reklamní klišé.

3.7 Shrnutí pojmů:

1. **Dřevořez** – je starší grafická technika, rytí se provádí do dřeva seříznutého po letech, rytím vzniká hrubá linie.
2. **Dřevoryt** – mladší grafická technika, podobná mědirytu, matrice se připravuje z tvrdého dřeva seskládaného do špalíčků kolmo na letokruhy, rytím vzniká jemná linie.
3. **Linoryt** – původně označení pro grafickou techniku rytí do korkového a peckového linolea, dnes se běžně používá pro označení techniky rytí do všech použitelných druhů linolea – viz „linoleum“.
4. **Igeloryt** – původně označení pro techniku rytí do „igelitu“ – viz „igelit“
5. **Linořez** – podobná technika jako linoryt, ale místo rýtek se používá nožů k vyřezávání velkých ploch. Použití je spíše při tvorbě velkých formátů, grafických plakátů a podobně.²⁶
6. **Linoleum** – lidově „lino“, (z *anglického* „*linen*“ – *lněný*) označuje přírodní podlahovou krytinu s různými povrchovými úpravami.
7. **Igelit** – termín, který je dnes chápán jako nízkohustotní polyethylen (LDPE), v pol. 20. století však byl chápán jako polyvinylchlorid (PVC), odtud spojitost s podlahovou krytinou.²⁷

---

²⁶ Srovnej linotyp a linořez: Jindřich Toman: *Knihy v českém kubismu* str. 57

²⁷ Novplasta obalové materiály : igelit [online]. 2009 [cit. 2009-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.novplasta.cz/igelit-mikroten.html>>.

8. **PVC, měkčené PVC** – termín označuje syntetickou (umělou) náhražku linolea, často podobných vzhledových úprav a vlastností. Je cenově dostupnější.

Není jednoduché vnést do názvosloví pořádek a už vůbec nelze nařizovat, jak se má daná technika nazývat, proto se v minulosti některé pojmy nevžily.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 PRŮVODCE LINORYTCE

4.1 Stanovení cíle

Rozhodl jsem se vytvořit autorskou knížku menšího rozsahu, která by zúročila moje dosavadní zkušenosti s tvorbou linorytu, přičemž při rozhodování, jak by měla kniha vypadat, jsem bral v úvahu svoje časové i finanční možnosti. Zvolil jsem tedy cestu vytvoření originální publikace, která může seznamovat grafiky začátečníky s technikou linorytu, přičemž samotná kniha je pojednána ve formě celostránkových „deskotisků“. Pro celkovou pracnost výroby sazby a obrázků jsem neměl v úmyslu knihu profesionálně knihařsky zpracovávat ani tisknout ve větším nákladu v tiskárně. Pouze jsem se snažil o to, aby byla vytištěna na kvalitním grafickém papíře, což zdůrazňuje právě výhody tisku z výšky, u kterého lze tisknout na takřka jakýkoli papír. Není závislý jen na omezeném počtu druhů papíru, jako např. ofsetový tisk.

Důležité bylo vymezit si předem časový úsek pro práci, odhadnout časové možnosti, protože příprava jedné stránky trvala přibližně 1 až 2 dny. K tomu bylo potřeba počítat s rezervou na další úkony, jako je vlastní tisk knihy a psaní teoretické části.

Ve své praktické části – v knize Průvodce linorytce – jsem se chtěl více přiblížit k problému vztahu sazby a ilustrace, jak moc může být sazba ilustrativní, jak moc může být ilustrace sazbou a jestli lze nějak uchopit metody propojení těchto dvou prvků. Snažil jsem se pracovat se sazbou a ilustrací jako s jedním celkem, který názorností a informováním – podobně jako grafy a diagramy – napomáhá čtenáři vstřebávat vědomosti a získat nový zážitek z četby.

Usiloval jsem v neposlední řadě o vytvoření ilustrované knihy bez použití počítače a operačních systémů.

4.2 Postup při výrobě knihy Průvodce linorytce

Knihy obsahuje obrazovou a písemnou část. Písemná část, která stručnou formou vysvětluje jednotlivé fáze přípravy linorytu, je ještě obohacena o jednoduché ilustrace popisující praktickou stránku tvůrčího postupu.

4.2.1 Příprava

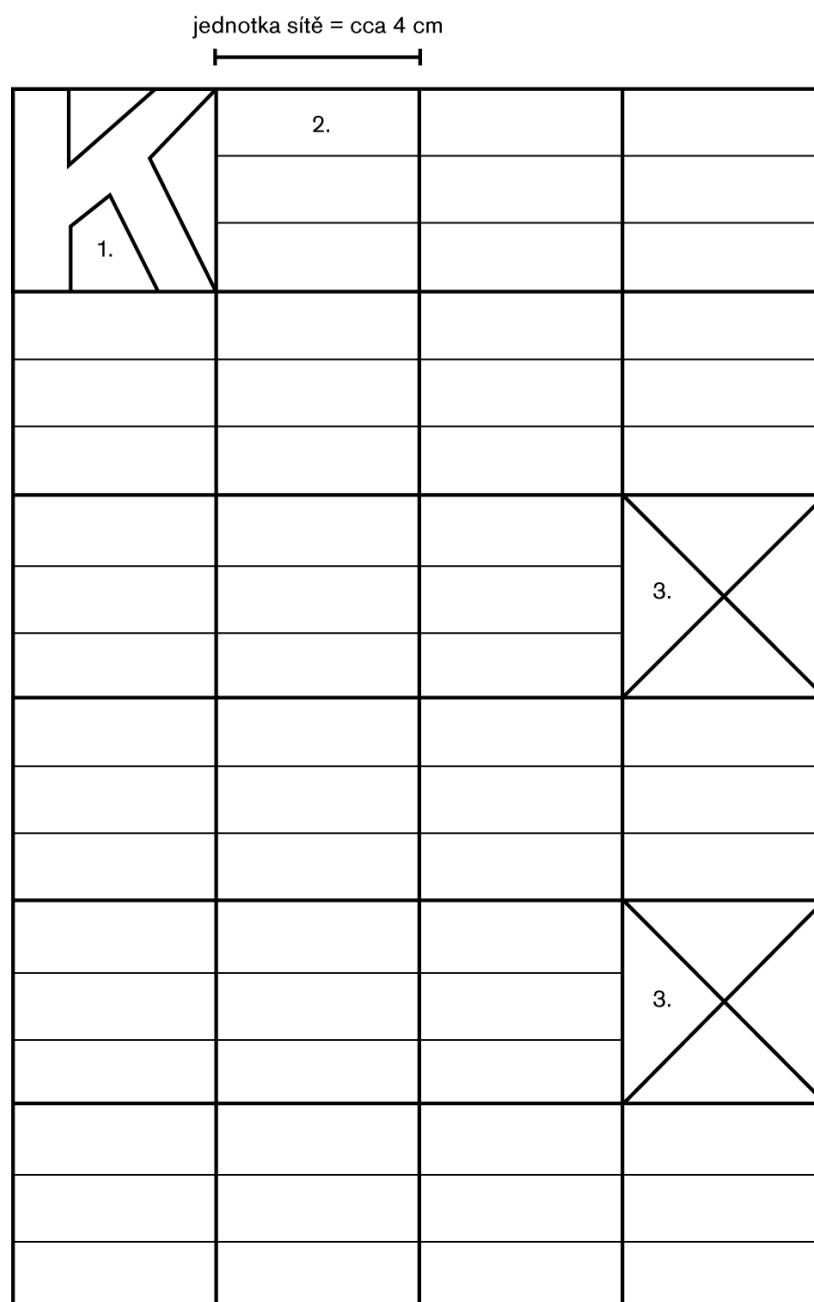
Opatřil jsem si dostatečného množství materiálu, tedy linolea, papíru pro tisk, průsvitného papíru (pauzáku), uhlového papíru a dalších potřeb. Pro obrazovou část jsem nashromáždil dostatek vlastních fotografií, které mi posloužily jako inspirační základ pro celostránkové ilustrace. Pro teoretickou část jsem si obstaral odbornou literaturu. Dále jsem přistoupil k psaní vlastního textu knihy, který jsem nechal jazykově zkorigovat před samotným rytím do matic.

4.2.2 Úprava knihy

Zrcadlo sazby knihy dělí šířku na 4 jednotky a výšku na 6 jednotek. Tento poměr jsem stanovil pro jednotnost obrázků a textů v rámci textových stran. Obálka a titulní strana knihy tuto síť vertikálně porušuje ale typograficky knihu uzavírá a přiznává. Používá (při stejně velkém zrcadle) rozdělení na 4x4 jednotky. Jedna jednotka odpovídá přibližně délce 4 cm.

Typografická kompozice se skládá vždy z iniciály o velikosti 1x1 jednotka, dále ze zvýrazněného textu nebo hesla na začátku (zvýraznění je provedeno pomocí verzálek), z vlastního textu s případnými typografickými hříčkami a jednoduchými ilustracemi o velikosti 1x1 jednotka. Volné místo na konci je většinou vyplněno knižním lomeným ornamentem. S výjimkou jedné kratší strany je text koncipován tak, aby každé straně odpovídalo jedno téma a text přibližně odpovídal rozsahem jedné celostraně. Přitom výška třech řádků textu vždy odpovídá jedné jednotce. Nutno podotknout, že míry jsou pouze orientační a nejsou přesné, protože jde o ruční práci. Následující obrázek ukazuje rozkres typické textové strany.

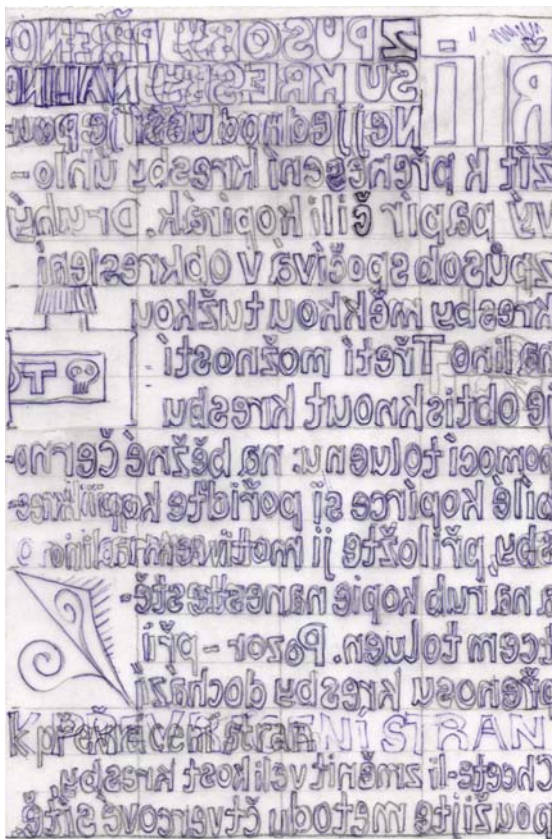
Důležitou stránkou mojí práce bylo udržet i určitou jednotu vzhledu a zvolit si přiměřenou typografii, která by byla pro rytí úsporná a přiznávala by techniku. Každé písmeno vznikající opačným způsobem než v kaligrafii, tedy ne přidáváním ale odebráním černé, vznikalo ze základního „bloku“ ve tvaru obdélníku, proto jsou písmena hranatá. U velkých písmen a v úvodních větách stránek používám písmo vycházející povahou z bezpatkového grotesku, které ovšem ponechávám na většině míst „osekané“ do tvaru připomínajícím osmiúhelník.

- 1. iniciála
- 2. textové řádky o výšce jedné třetiny jednotky
- 3. obvyklé umístění dvou ilustrací na stránce

Obr. 20. Rozkres zrcadla sazby textové strany

4.2.3 Výroba textových stran

Obr. 21. Přenos textu pomocí průsvitného papíru (pauzáku)

Postup probíhal následovně:

- a) Stanovení formátu tak, aby šel vytisknout na grafickém lisu – satinyrce – v domácích podmínkách, tedy velikost dvoustrany knihy max. A3+.
- b) Stanovení zrcadla sazby, aby bylo jednotné pro celou knihu a okraje (marginy) dostatečně velké.
- c) Stanovení sítě (gridu) pro celou knihu a stanovení typografické kompozice. Toto je blíže rozvinuto v kapitole „Úprava knihy“.
- d) Stanovení délky textu pro jednu stranu.
- e) Napsání textu.
- f) Jazykové korekce textu, úprava rozsahu.
- g) Přepsání textu silnějším fixem na průsvitný papír (pauzák). Tloušťka fixu při tom přibližně odpovídá výsledné síle linií sazby.

- h) Přepsání stranově převráceného textu přes uhlový papír (kopírák) ze zadní strany průsvitného papíru a to propisovací tužkou. Při tomto opisu jsem prostrkání a roztažení textu neustále upravoval.
- i) Poslední kontrola a rytí textu.
- j) Tisk textu z matric podle rozkresu archů.

4.2.4 Výroba obrazových stran

Obr. 22. Vlastní černobílá fotografie, sloužící jako podklad pro budoucí obraz v knize

Obr. 23. Kresba volně inspirovaná fotografií

Obr. 24. Vyrytá matrice lina

Obr. 25. Hotový tisk z matrice v jedné barvě

Výroba probíhala v následujících bodech:

- a) Výběr podkladů (fotografií) a stanovení výřezů pro daný formát.
- b) Kresba podle fotografií na průsvitný papír, při tom jsem již zvětšoval do výsledného formátu zrcadla sazby.
- c) Překreslení stranově převráceného obrazu přes uhlový papír ze zadní strany průsvitného papíru a to propisovací tužkou. Při tomto překreslení jsem kresbu ještě drobně upravoval.
- d) Dokreslení kresby tuší na matrici lina.
- e) Rytí obrazu.
- f) Tisk obrazu z matric podle rozkresu archů.

4.2.5 Svázání knihy, ořez

4.3 Textová část – přepis textu knihy

4.3.1 Dřevoryt a dřevořez

JAK SE ZRODIL LINORYT. Předchůdcem linorytu je technika zvaná dřevořez. Ta používá měkké lipové dřevo, které však umožňuje menší přesnost linií. Technice dřevořezu se velmi podobá dřevoryt. Ten umožňuje rýt opravdu přesné a jemné linie do tvrdého zimostrázového dřeva. Taková rycí destička je spojena ze špalíčků postavených kolmo letokruhy. Těžko dostupné dřevo se však ve 30. letech 20. století začalo nahrazovat linoleem. Zprvu korkovým, později takovým, které známe dnes.

4.3.2 Lino

VŠE ZAČÍNÁ U MATERIÁLU. Vyberte si lino čisté, rovné a hladké. Požadovaný tvar lze nejlépe vyříznout řezákem podle pravítka. Měkčí stranu předem zbruste jemným smirkovým papírem. Zkroucené lino lze vyrovnat v horké vodě, ve které je zatížíte. Linoryt je tzv. technika tisku z výšky. To znamená, že na papír se otisknou nevyrytá místa. Prodávají se různé druhy lina. Vybírejte si dostatečně měkké lino, ale ne pěnové, to se při rytí nepříjemně vyškubává a při tisku deformuje.

4.3.3 Vhodné motivy

HLEDEJTE OKOLO SEBE I V SOBĚ! Základem je dobrá kresba. Inspirací mohou být věci kolem Vás, stejně jako Vaše fantazie. Své zážitky můžete zachytit fotoaparátem a dobrou fotografií pak použít jako výchozí bod pro kresbu. Linoryt vypadá lépe, pokud je na něm více bílých míst, a opticky tak vystoupí černé linie a tvary. Podobně, jako na obyčejném razítku. Velké černé plochy se tisknou hůře. Fantaskní a abstraktní motivy si rozvrhněte do pěkné kompozice.

4.3.4 Písmo

KNIHA LINORYTOVÁ JE VĚCÍ PRACNOU. Taková práce se hodí na dlouhé zimní večery. Při rytí písma se můžete nechat inspirovat písmem již známým, nebo si vytvořit své vlastní. Obvykle vypadá trochu hranatější a okolo písmen zůstávají drobné čárky, které jsou typickým znakem linorytu a nejsou na škodu věci. O geometrickou přesnost se

u malých rozměrů nesnažte – ležerní styl písma formě prospívá! Podobně jako celý linoryt, také písmo vypadá lépe, když je vyryté černé na bílém pozadí.

4.3.5 Přenos kresby

TŘI ZPŮSOBY PŘENOSU KRESBY NA LINO. Nejjednodušší je použít k přenesení kresby uhlový papír čili kopírák. Druhý způsob spočívá v obkreslení kresby měkkou tužkou na pauzák a prokreslením z jeho druhé strany tvrdou tužkou na lino. Třetí možností je obtisknout kresbu pomocí toluenu: na běžné černobílé kopírce si poříd'te kopii kresby, přiložte ji motivem na lino a na rub kopie naneste štětcem toluen. Pozor – při přenosu kresby dochází k převrácení stran! Chcete-li změnit velikost kresby, použijte metodu čtvercové sítě.

4.3.6 Kresba

KRESBU ZJEDNODUŠTE DO ČERNÝCH A BÍLÝCH PLOCH. Kresbu na lino zvýrazněte tuší (štětcem nebo perem) v místech, která budou tisknout. Velmi důležitý je kontrast. Pozor! Není dobré kreslit na lino fixem nebo zvýrazňovačem. Při tištění se pak totiž tmavý fix může obtisknout a je na papíře vidět na plochách, které tisknete ve světlejších barvách.

4.3.7 Rytí

RYTÍ JE TERAPIE. S rozvahou odrývejte všechna budoucí bílá místa. Co je vyryté, to nelze vrátit zpět. Pokud uděláte chybu, vyřízněte nepovedenou část lina a vložte stejně velký kousek. Rýtky jsou k dostání v různých velikostech – oblá i ostrá nebo ve tvaru nožíku pro vyříznutí velkých ploch. Výhodou kvalitních rýtek (například značky „Šerák“) je, že dlouho vydrží ostrá a není třeba je často dobrušovat. Okolo krajů lina ponechte nevyrytý rámeček (aby se měl při tisku válec o co opřít).

4.3.8 Kontrola rytí

SCHOVEJTE SI VOSKOVKU Z ANGLICKÝCH TRHŮ! Práci si v průběhu rytí můžete zkontrolovat tak, že přes tenký papír obtáhnete tvrdou voskovkou nebo tužkou to, co už máte na lině vyryté.

4.3.9 Papír

PAPÍR PROMĚNÍ VAŠI PRÁCI V ARTEFAKT A PONESE BARVU PO DLOUHÉ VĚKY. Při jeho výběru by grafik neměl podcenit strukturu a barvu. Například do ručního papíru lze vtisknout i reliéf lina, hladký papír dá zase vyniknout barvám. Při vazbě listů do knihy tiskněte vždy tak, aby hřbet byl po směru vlákna papíru. Vybírejte tvrdší bavlněné papíry – ty působí důstojně a slavnostně. Dražší papír lze vlhčit. Kvalitu je možné zkontrolovat při prosvícení světlem lampy.

4.3.10 Barva

BARVOU VAŠE GRAFIKA PROMLUVÍ. Ofsetovou barvu rozetřete špachtlí po skle. Pokud barva houstne, je možné ji zředit kapkou terpentýnu. Fotografickým válečkem barvu rozválejte do tenké vrstvy a naneste jím barvu na lino. Barvu lze zesvětlit smícháním s průhlednou bezbarvou hmotou, kterou tiskaři nazývají sádlo. Světlé krycí tóny získáte smícháním dané barvy s bílou. Namíchaný odstín si nejprve ověřte rozetřením prstem na papíře. Podtisk světlým tónem v celé ploše zjemní ostatní barvy.

4.3.11 Tisk na satínýrce

NEJNAPÍNAVĚJŠÍ OKAMŽIK JE PRŮJEZD LINA MEZI VÁLCI LISU. Na desku satínýrky položte do předem předkreslené šablony lino a na něj položte papír. Průjezd se snažte provést plynule. Šablonu pod linem je dobré zakreslit na papír, který je celý upevněný izolepou na desce, aby se zabránilo posunu lina. To by způsobilo při tisku nežádoucí „duchy“. Proveďte zkušební tisk a podle výsledku upravte šrouby tlak lisu.

4.3.12 Tisk na zlatičce

PŘI TISKU MŮŽETE VYUŽÍT VÁHY SVÉHO TĚLA. Linoryt je možné tisknout i na zlatícím stroji, který sice nevyvine takový tlak jako satínýrka, ale odpadá problém s možným posouváním lina, protože tlak působí v celé ploše shora. Tento stroj používají kniháři k ražbě knih. U velkých ploch barvy lze na základě zkušebního tisku zajistit dostatečný tlak tak, že na zadní stranu potiskovaného papíru umístíte malé papírky. Malý obrázek můžete tisknout i lžící.

4.3.13 Počet otisků

GRAFIKA NENÍ PRŮMYSL. Pokud má mít výsledný grafický list hodnotu, měl by být tištěn maximálně ve 200 exemplářích. V praxi ovšem již po několika desítkách otisků lino degraduje. Obvykle tak vzniká 10 až 70 otisků. Někteří grafici lino po posledním otisku zničí, a tak zajišťují originalitu svých prací. Otisky podepište a obyčejnou tužkou očíslete dvěma čísly: první je číslo daného otisku a druhé za lomítkem představuje celkový počet otisků. Paspartu vyrobte z kvalitní lepenky.

4.3.14 Vícebarevný tisk

HRA S BARVOU. Tisk více barev se provádí postupně, a sice od nejsvětlejší barvy. Postupným odrýváním lina a průběžným otiskováním lze na papíře dosáhnout plynulých šerosvitových tónů až po barvu nejtmaší. Případně lze připravit pro každou barvu jiné lino, což skýtá více možností při tisku barev přes sebe. Výhodou této metody také je, že lze kdykoli provést dotisk, protože lina nejsou znehodnocená. Je to ale metoda složitější, protože musíte přenášet vícekrát kresbu na lino.

4.3.15 Úklid

GRAFIK MUSÍ MÍT PO RUCE NĚKOLIK NEZBYTNOSTÍ. Hadřík je na otírání zašpiněných předmětů. Omývač štětců na očištění všech předmětů od barvy. Klacíkem naberete barvu z plechovky. Molitanová houba se hodí v případě, že chcete lehce navlhčit papír před tiskem. Noviny nebo papír využijete k otírání špachtle a k celkovému úklidu po tisku. Otisky ponechte jeden den schnout. Nepokládejte je na sebe. Při práci je dobré v místnosti větrat. Úklid provádějte co nejdříve.

4.3.16 Význační rytci

RYTÍM LZE DOSÁHNOUT NEBESKÉ SLÁVY. Mistry této techniky byli například Josef Čapek, V. Mašek, K. Štika a M. Holý. Dnes patří k nejznámějším Michal Cihlář, který léta vytvářel linoryty pro pražskou ZOO. Inspirovat se můžete pracemi evropských autorů Pabla Picassa, Henri Matisse a Maurice Vlamincka. Němečtí expresionisté nám zanechali skvělá díla černého umění. Prohlédněte si i dřevoryty Josefa Váchala. Nyní je řada na vás!

4.4 Obrazová část

1. Grafík s asistentem při práci
2. Grafíkova ložnice
3. Grafíkova kuchyň
4. Figurální motiv – chodec
5. Přírodní motiv – strom
6. Fantaskní motiv – mumie

předělová značka – Uroboros (symbol nekonečného procesu)

předělová značka – Gryf s tampóny (symbol typografů)

Při výběru témat vhodných pro celostránkové ilustrace v knize jsem vycházel ze dvou předpokladů, které měl motiv mít:

1. Souvislost s grafickou tvorbou nebo souvislost se skutečností, která je snadno identifikovatelná a použitelná jako motiv pro grafický list.
2. Jednoduchost a názornost motivu při možném převádění do více barev.

4.5 Další možnosti rozvinutí tématu

Projekt knihy Průvodce Linorytce by bylo možné následně v budoucnu rozvinout dalšími způsoby:

4.5.1 Interaktivní verze knihy

Knihu, jako hotový výtvar, lze kompletně převést do „.html“ formátu a propojit hypertextovými odkazy na další informace. Moje původní knižní stránky tak mohou sloužit jako vstup do dalších informačních zdrojů. Ilustrace v on-line verzi by při prokliknutí mohly ukazovat právě jednotlivé možné separace barev. Já osobně jsem zatím takové řešení nikde na internetu neviděl, tudíž si myslím, že by takový projekt mohl být pro mnoho grafiků začátečníků poutavý a užitečný.

4.5.2 Rozšíření o další stránky a vytištění knihy v tiskárně

Knížka je velmi stručná a mnoho informací v ní stále chybí, další stránky by jí prospěly, vytištění ve větším nákladu v tiskárně by umožnilo to, že by kniha nezůstala jen jakousi osamocenou bibliofilii, ale byla by dostupná širšímu okruhu zájemců.

4.5.3 Font a sazba

Vytvoření počítačového písma (fontu) a sazby s nesčetnými glyfy (slitky písmen) vycházející vzhledově z Průvodce linorytce by umožnilo sázení textu v grafických aplikacích v počítači. Případná práce na další sazbě by se tím tak pochopitelně velmi urychlila.

4.6 Specifikace knihy:

Papír: Canson Montval 300g/m²

Náklad: 5 ks

Rozměr po ořezu: 240 x 280 mm

Počet stran: 32

Datum vydání: 11. května 2009

Vazba: šitá nití

Počet barev: 3

III. PROJEKTOVÁ ČÁST

PRŮV
ODCE
LINOR
YTCE

PRŮV
ODCE
PAVEL
2009
KADLEC
LINOR
YTCE

AK SE ZRODIL LINO-
RYT: Předchůdcem
linorytu je technika zvaná
dřevorez, ta používá měkké lipové
dřevo, které však umožňuje menší
přesnost linií. Technice dřevorezu
se velmi podobá dřevoryt.
Ten umožňuje rytí opra-
vdu přesné a jemné linie
do tvrdého zimostřezového dře-
va. Taková rycí destička je spoje-
na ze špalíček postavených kolmo
letokruhy. Těžko dostup-
né dřevo se však ve třicá-
tých letech dvacátého sto-
letí začalo nahrazovat linoleem.
Zarvu korkovým, později takovým,
teré známe dnes.

VŠE ZAČÍNÁ
U MATERIÁLU
Vyberte si lino čisté,
rovně a hladké. Požadovaný tvar
lze nejlépe vyříznout řezákem po-
dle pravítka. Měkčí stranu pře-
dem zbruste jemným smirkovým
papírem. Zkroucené lino lze vyro-
vnat v horké vodě, ve které je zatí-
ženo. Linoryt je tzv. techní-
ka tisku z výšky. To znamé-
ná, že na papír se otisk-
nou nevyřtá místa. Prodávají se
různé druhy lina. Vybírejte si do-
statečně měkké lino, ale ne pěnové,
to se při rytí nepříjemně
vyškubává a při tisku de-
formuje.

HLEDEJTE OKOLO SEBE I V SOBĚ!: Základem je dobrá kresba. Inspirací mohou být věci kolem vás, stejně jako vaše fantazie. Svě zázitky můžete zachytit fotoaparátem a dobrou fotografií pak použít jako výchozí bod pro kresbu. Linoryt vypadá lépe, pokud je na něm více bílých míst a opticky tak vystoupí černé linie a tvary. Podobně, jako na obyčejném razítku. Velké černé plochy se tisknou hůře. Fantaskní a abstraktní motivy si rozvrhněte do pěkně vyrovnané kompozice.

KRESBU ZJEDNODUŠTE DO ČERNÝCH A BÍLÝCH PLOCH

kresbu na lino zvýrazněte tuší (štetcem nebo perem) v místech, která budou tisknout. Velmi důležitý je tu kontrast... **POZOR!** Není dobré kreslit na lino fixem nebo zvýrazňovačem. Při tisku se pak totiž tmavý fix může obtisknout a je na papíře vidět na plochách, které tisknete ve světlejších barvách.

TRITIZPUSOBY PŘENOSU KRESBY NA LINO:

Nejjednodušší je použít k přenesení kresby uhlíkový papír čili kopírák. Druhý způsob spočívá v obkreslení kresby měkkou tužkou na lino. Třetí možností je obtisknout kresbu pomocí toluenu: na běžné černobílé kopírce si pořídíte kopii kresby, přiložte ji motivem na lino a na rub kopie naneste štětcem toluen. Pozor – při přenosu kresby dochází k PŘEVÁŘENÍ STRAN. Chcete-li změnit velikost kresby, použijte metodu čtvercové sítě.

RYTÍ JE TERAPIE

S rozvahou odříznete všechna budoucí bílá místa. Co je vyřezané, to nelze vrátit zpět. Pokud uděláte chyby, vyříznete nepovedenou část lina a vložte stejné velký kousek. Rýtky jsou k dostání v různých velikostech – oblá i ostrá nebo ve tvaru nožičku pro vyřiznutí velkých ploch. Výhodou kvalitních rýtek (např. značky Šerák) je, že dlouho vydrží ostrá a není třeba je často dobrušovat. Okolo krajů lina ponechte nevyřezaný rámeček, aby se měl válec při tisku oco opřít.

SCHOVEJTE SI
VOSKOVKU
Z ANGLICKÝCH
TRMŮ!:: Práci si v průběhu
rytí můžete zkontrolovat tak,
že přes tenký papír obtáhnete
tvrdou voskovkou nebo
tužkou to, co už máte na
lině vyryté.

KNIHA LINORY-
TOVA JE VĚCÍ
PRACNOU:: Tako-
vá práce se hodí na dlouhé zí-
mní večery. Při rytí písma se
můžete nechat inspirovat písmem
již známým nebo si vytvo-
řit své vlastní. Obvykle
vypadá trochu hranatěj-
ší a okolo písmen zůstávají drobné
čárky, které jsou typickým znakem
linorytu a nejsou na škodu věci.
O geometrickou přesnost se
u malých rozměrů nesnaž-
te, ležerní styl písma formě
prospívá. Podobně jako celý lino-
ryt, také písmo vypadá lépe, když
je vyryté černé na bílém pozadí.

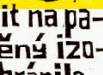
PAPÍR PROMĚ-
NÍ VAŠI PRÁCI
VARTĚ FAKT
A PONESE BARVU
PO DLOUHÉ VEKY::
Při jeho výběru by grafik neměl
podcenit strukturu a barvu. Na
příklad do ručního papíru lze vř-
sknout i reliéf lin, hladký papír
dá zase vyniknout bar-
vám. Při vazbě listů do
knihy tiskněte vždy tak,
aby hřbet byl po směru vlákna papí-
ru. Vybírejte tvrdší bavlněné papí-
ru - ty působí důstojně a slavnostně.
Kvalitu je možné zkontrolo-
vat při prosvícení světlem
lampy. Dražší papír lze vhlčit.

NEJNAPÍNAVĚJŠÍ OKAMŽIK JE PRŮJEZD LINA MEZI VÁLCI LISU::

Na desku válcového lisu-satinůrky položte do předem předkreslené šablony lino a na něj položte papír. Průjezd se snažte provést plynule. Šablonu pod línem je dobré zakreslit na papír, který je celý upevněný izolepou na desce, aby se zabránilo posunu lina. To by způsobilo při tisku nežádoucí důchý. Proveďte zkušební tisk a podle výsledku upravte pomocí šroubů tlak lisu.

PŘI TISKU MŮŽETE VYUŽIT VÁHY SVÉHO TĚLA

Linoryt je možné tisknout i na zlatícím stroji, který sice nevynavine takový tlak jako satinůrka, ale odpadá problém s možným posouváním lina, protože tlak působí v celé ploše shora. Tento stroj používají kniháři k ražbě na vazbu knih. U velkých ploch barvy lze na základě zkušebního tisku zajistit dostatečný tlak tak, že na zadní stranu potiskovaného papíru umístíte malé papírky. Malý obrázek můžete tisknout i lžící.

BARVOU VAŠE GRAFIKA PROMLUVÍ::

Ofsetovou barvu rozetřete špachtlí po skle. Pokud barva houstne, je možné ji zředit kapkou terpentýnu. Fotografickým válečkem barvu rozválejte do tenké vrstvy a naneste jím barvu na lino. Barvu lze zesvětlit smícháním s průhlednou bezbarvou hmotou, kterou tiskaři nazývají sádlo. Světlé krycí tóny získáte smícháním dané barvy s bílou. Namíchaný odstín si nejprve ověřte rozetřením prstem po papíře. Podtisk světlým tónem v celé ploše zjemní ostatní barvy.

HRA S BARVOU:

HTisk více barev se provádí postupně a sice od nejsvětlejší barvy. Postupným odrýváním lina a průběžným otiskováním lze na papíře dosáhnout plynulých šerosvitových tónů až po barvu nejtmaší. Případně lze připravit pro každou barvu jiné lino, což skýtá více možností při tisku barev přes sebe. Výhodou této metody také je, že lze kdykoli provést dotisk, protože lina nejsou znehodnocená. Je to ale metoda složitější, protože musíte přenášet vícekrát kresbu na lina.

GRAFIK MUSÍ MIT PO RUCÍCH NĚKOLIK NEZBYTNOSTÍ: Hadřík je na otírání zašpiněných předmětů. Omývač štětců na očištění všech předmětů od barvy. Klacíkem naberete barvu z plechovky. Molitanová houba se hodí v případě, že chcete lehce navlhčit papír před tiskem. Noviny nebo papír využijete k otírání špachtle a k celkovému úklidu po tisku. Otisky ponechte jeden den schnout. Nepokládejte je na sebe. Při práci je dobré v místnosti větrat. Úklid provádějte co nejdříve.

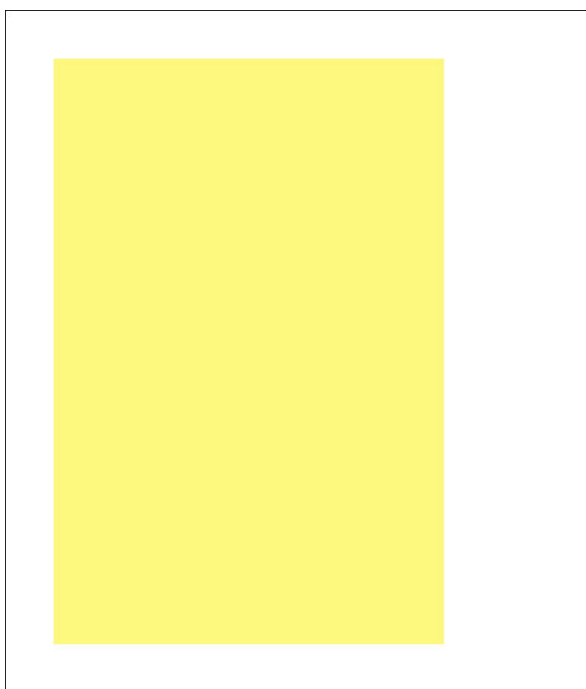
GRAFIKA NENÍ PRŮMYSL:: Pokud má mít výsledný grafický list hodnotu, měl by být tištěn maximálně ve 200 exemplářích. V praxi ovšem již po několika desítkách otisků lino dekaduje. Obvykle tak vzniká 10 až 70 otisků. Někteří grafici lino po posledním otisku zničí, a tak zajišťují originalitu svých prací. Otisky podepište a obvyčejnou tužkou očísľujte dvěma čísly: první je číslo daného otisku a druhé za lomítkem představuje celkový počet otisků. Paspартu vytvořte z kvalitní lepenky, do které vyříznete nožem otvor.

RYTÍM LZE DOSÁHNOUT NEBE- SKÉ SLAVY:: Mistři této techniky byli například Josef Čapek, V. Mašek, K. Štika a M. Holý. Dnes patří k nejznámějším Michal Cihlár, který léta vytvářel linoryty pro pražskou ZOO. Inspirovat se můžete pracemi evropských autorů Pabla Picassa, Henri Matisse a Maurice Vlamincka. Němečtí expresionisté nám zanechali skvělá díla černého umění. Prohlédněte si i dřevoryty Josefa Váchala. Nyní je řada na vás!

Vytvořeno jako projekt bakalářské práce a vytištěno v pěti exemplářích v roce 2009. Tento výtisk má č.

ZÁVĚR

Myslím si, že jsem v základě splnil nejdůležitější úkol, který jsem si stanovil, a to bylo vytvoření autorské knihy o linorytu. Během práce jsem si uvědomil, proč neustále stoupá hodnota rukodělně vyrobených knih a klasické knižní grafiky. Zdlouhavá a pečlivá příprava knih je v dnešní době zdá se stále vzácnější. Nikdo jako by nebyl ochoten na knihu čekat měsíce a roky, tempo publikování se neustále zrychluje, a tak se příprava do tisku počítá na týdny, mnohdy i dny. Společnost se také vzdaluje původním technikám výroby knih a proces se automatizuje.

Témata, která jsem ve své teoretické části rozebral, obsahují mnoho zajímavých kapitol, na které by bylo dobré se podrobněji zaměřit, snažil jsem se připomenout z dějin umění ta místa, která pro mě byla přímou inspirací nebo i středem mého zájmu.

Jak jsem již uvedl v závěru své praktické části, projekt by bylo možné rozvíjet dále například o poznatky při používání barev v tisku. Při řešení barevnosti jsem se snažil, aby plochy druhé doplňující barvy byly zřetelné, pokud možno velké a celistvé, aby bylo možné obraz názorně „rozebrat“ do dvou dílčích barevných separací. Jistě by bylo zajímavé přidat kapitolu, která by názorně pojednávala o soutisku více barev, trappingu, mísení krycích a průsvitných tónů, ale to by přesáhlo můj cíl, který jsem si pro tuto bakalářskou práci v daném termínu stanovil. Druhým důvodem bylo udržení estetické celistvosti knihy.

Potěšením pro mě bude, pokud se kniha případným zájemcům o grafiku zalíbí a budou z ní čerpat praktické informace při tvorbě.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BALEKA, Jan. Výtvarné umění : výkladový slovník. 1. vyd. Praha : Academia, 1997. 429 s. ISBN 8020006095.
- EMLER, František, KOTRBA, Emil. Jak dělat linoryt, dřevořez, dřevoryt. [s.l.] : [s.n.], [196-?]. 65 s.
- KREJČA, Aleš. Techniky grafického umění. Praha : Svoboda, 1981. 203 s. ISBN 5902281.
- KROUTVOR, Josef. Poselství ulice : Z dějin plakátu a proměn doby. Praha : COMET, 1991. 163 s.
- VÁCHAL, Josef. Receptář barevného dřevorytu. [s.l.] : [s.n.], 1934. 260 s.
- OLIČ, Jiří . Neznámý Váchal : život umělce. Praha : Paseka, 2000. 256 s.
- CHATELET, Albert, PHILIPP GROSLIER, Bernard. Svetove dejiny umeni. [s.l.] : Ottovo nakladatelství, 2004. 784 s.
- KNEIDL, Pravoslav Z historie evropské knihy. [s.l.] : [s.n.], 1989. 143 s.
- Chen design associates. Templin bring design : The best of 1+2 color graphics. [s.l.] : Rockport Publishers, 2006. 100 s.

SEZNAM POUŽITÝCH WEBOVÝCH STRÁNEK

- Váchal.cz* [online]. Vladka & Karel Šimkovi, 2009 [cit. 2009-05-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.vachal.cz/vachal.htm>>.
- Wikipedia : Albrecht Durer* [online]. Wikipedia.org, 2009 [cit. 2009-05-03]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Albrecht_Dürer>.
- Katalog vědecké knihovny v Olomouci* [online]. Ex Libris & Vědecká knihovna v Olomouci, 2007 [cit. 2009-05-03]. Dostupný z WWW: <<http://aleph.vkol.cz/pub/svk01/00068/58/000685817.htm>>.
- Národní muzeum : fotogalerie staré tisky* [online]. 2005 [cit. 2009-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.nm.cz/knihovna-nm/tisky-fotogalerie.php>>.
- Lerch podlahy : linoleum* [online]. 2009 [cit. 2009-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.lerchpodlahy.cz/linoleum/137?task=view>>.
- Novplasta obalové materiály : igelit* [online]. 2009 [cit. 2009-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.novplasta.cz/igelit-mikroten.html>>.
- Wikipedia : Dřevořez* [online]. 2009 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C5%99evo%C5%99ez>>.
- Wikipedia : Johannes Gutenberg* [online]. 2009 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Johannes_Gutenberg>.
- Metropolitan Museum of Art : Liber Chronicarum* [online]. 2000-2009 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <http://www.metmuseum.org/toah/hd/prnt/ho_1981.1178.29.htm>.
- FIŠER, Marcel. *Marcel Fišer : Slovo kurátora* [online]. Inter-Kontakt-Grafik, 2007, 2008 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <http://www.ikg.cz/trienale/kurator1_cz.php>.
- Wikipedia : Bi-Sheng* [online]. 2009 [cit. 2009-05-10]. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Bi_Sheng>.
- Wikipedia.org : Josef Váchal* [online]. Wikipedia.org, 2009 [cit. 2009-05-02]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_V%C3%A1chal>.
- Wikipedia.org : Josef Čapek* [online]. Wikipedia.org, 2009 [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_%C4%8Capek>.
- Vesmír.cz : Michal Cihlár* [online]. Praha : Vesmír, spol. s r. o., 2009 [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW: <www.vesmir.cz/clanekPDF.php3?CID=1857&YID=1879>. ISBN ISSN 1214-402.
- Galerie Klatovy / Klenová : Lino* [online]. 2007 [cit. 2009-05-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.gkk.cz/lino/>>.
- Auctions-art* [online]. Galerie Vltavín, 2009 [cit. 2009-05-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.auctions-art.cz/>>.
- Galerie Art* [online]. Galerie Art, 1999 [cit. 2009-05-03]. Dostupný z WWW: <www.galerieart.cz>.

Seznam obrázků

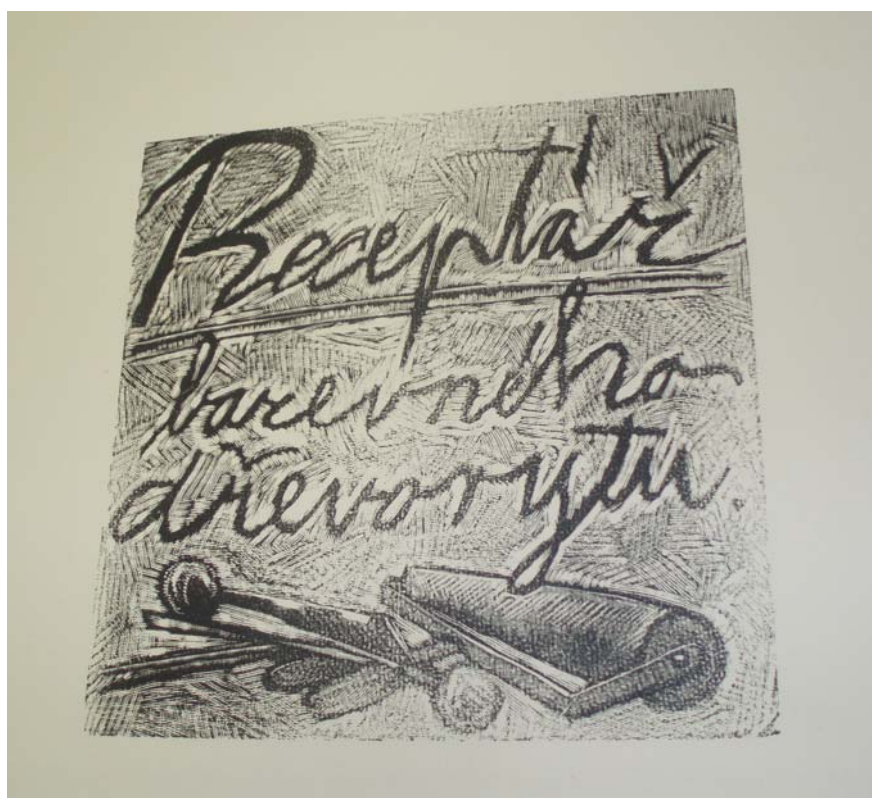
- Obr. 1. *Anonym z Ten Bamboos Studio, Nanking: Švestkový květ nad vodou (1782)*
- Obr. 2. *Albrecht Dürer: Čtyři jezdci z Apokalypsy*
- Obr. 3. *Paul Gauguin: The arii vahine*
- Obr. 4. *František Kupka: Čtyři příběhy v černé a bílé*
- Obr. 5. *Gustav Doré, ryl Pisan: ilustrace k Dantovu Peklu 1861*
- Obr. 6. *Zdeněk Mézl: Peklo*
- Obr. 7. *F. Emler, J. Kotrba: Rytí dřevorytu*
- Obr. 8. *Josef Váchal: Legenda o puklém džbánu*
- Obr. 9. *Josef Váchal: Výtvarné zjevy*
- Obr. 10. *Pablo Picasso: Faun a koza (1959)*
- Obr. 11. *Josef Čapek: Nevěstka (1919)*
- Obr. 12. *Josef Čapek: Žebračka (1919)*
- Obr. 13. *Michal Cihlář: Na zahradě (1995)*
- Obr. 14. *Karel Štika: U ohrady (1927)*
- Obr. 15. *Karel Štika: Linoryt*
- Obr. 16. *Jindřich Růžička: katalog k výstavě*
- Obr. 17. *Jan Vičar: katalog k výstavě*
- Obr. 18. *F. Emler, E. Kotrba: Vybavení dílny pro linoryt, dřevořez a dřevoryt*
- Obr. 19. *F. Emler, E. Kotrba: Ex libris, tisk s podtiskema s dvěma barvami z jedné matrice*
- Obr. 20. *Rozkres textové strany*
- Obr. 21. *Přenos textu pomocí průsvitného papíru (pauzáku)*
- Obr. 22. *Vlastní černobílá fotografie, sloužící jako podklad pro budoucí obraz v knize*
- Obr. 23. *Kresba volně inspirovaná fotografií*
- Obr. 24. *Vyrytá matrice lina*
- Obr. 25. *Hotový tisk z matrice v jedné barvě*

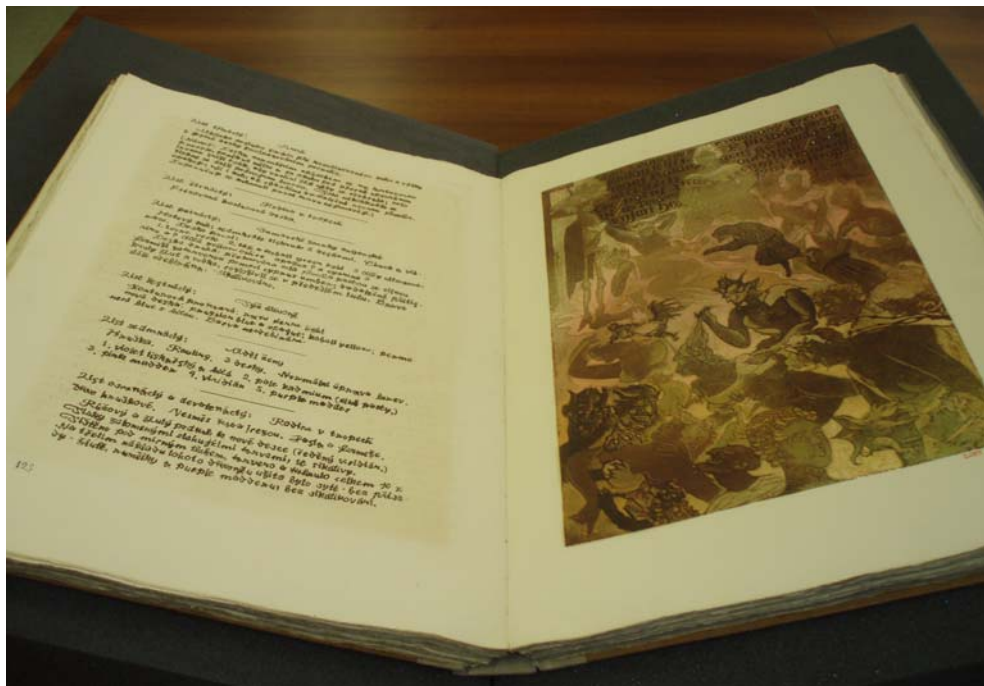
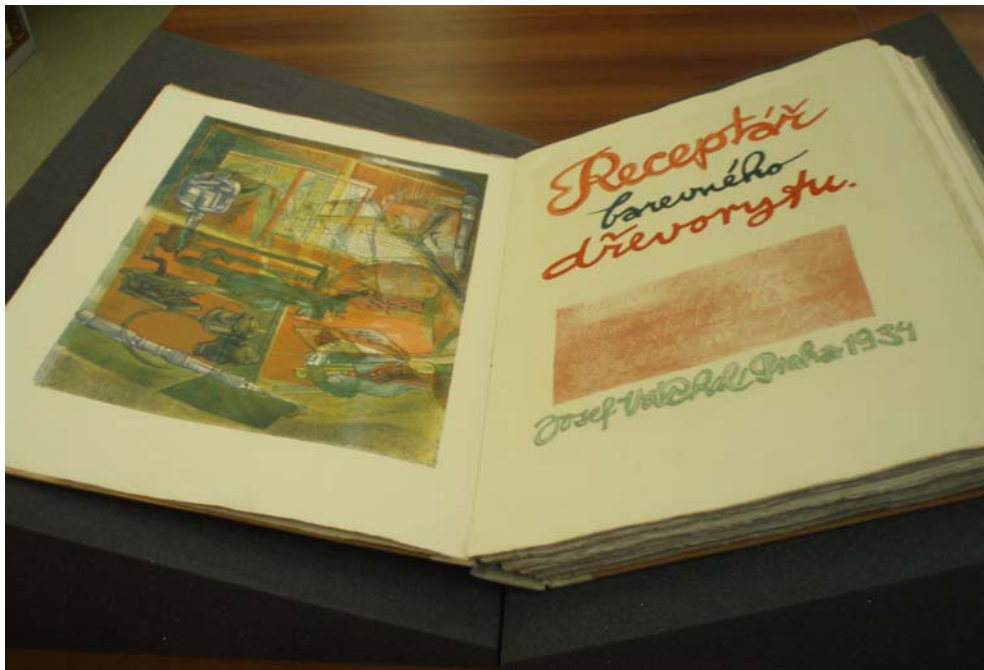

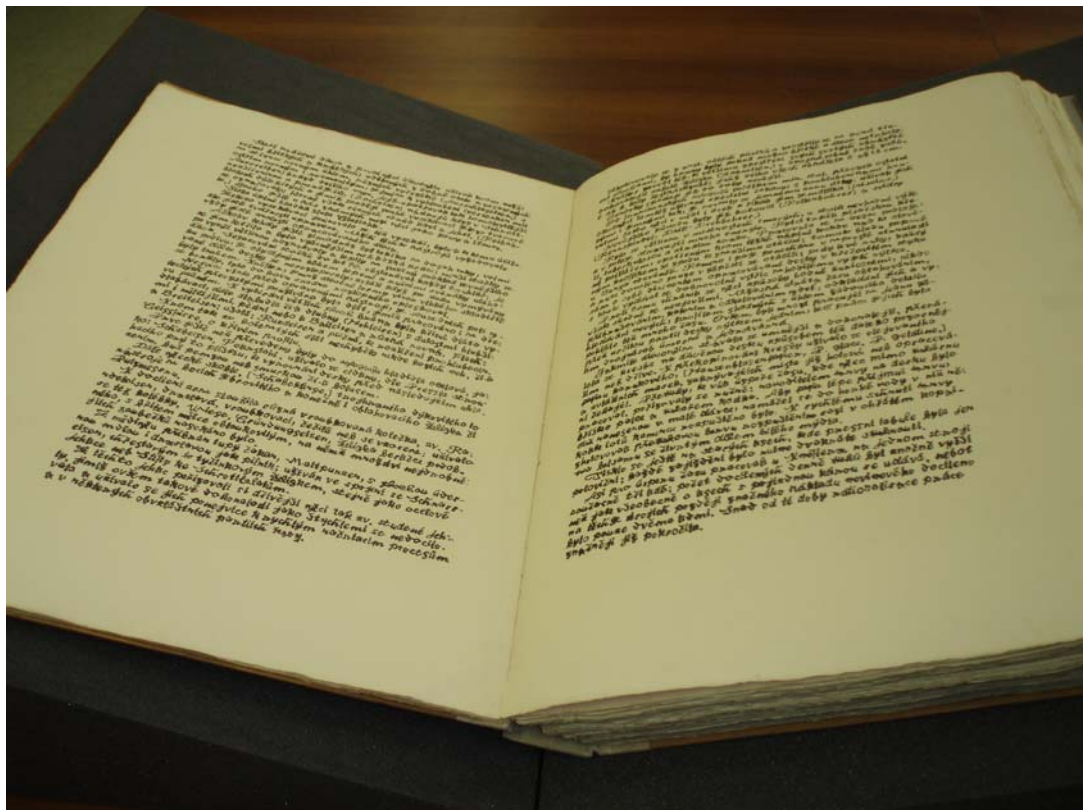
PŘÍLOHA P I:

Josef Váchal: Receptář barevného dřevorytu (1934)

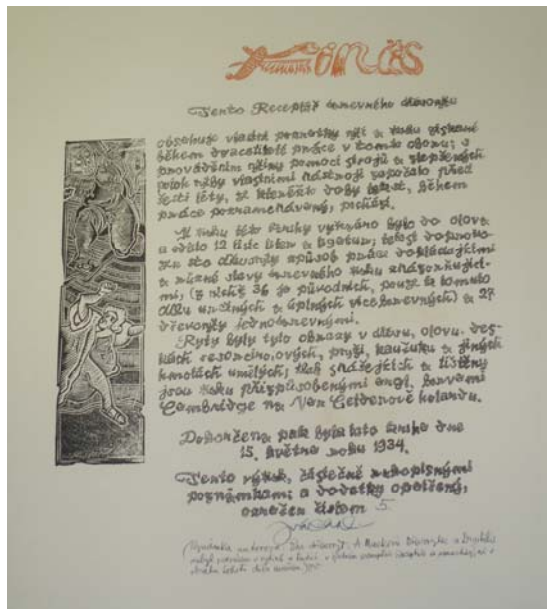
13 fotografií pořízených v Olomoucké vědecké knihovně

*Alphabetní seznam výslovností a početů
RUKY.*

A	1	1	1	1
B	2	2	2	2
C	3	3	3	3
D	4	4	4	4
E	5	5	5	5
F	6	6	6	6
G	7	7	7	7
H	8	8	8	8
I	9	9	9	9
J	10	10	10	10
K	11	11	11	11
L	12	12	12	12
M	13	13	13	13
N	14	14	14	14
O	15	15	15	15
P	16	16	16	16
Q	17	17	17	17
R	18	18	18	18
S	19	19	19	19
T	20	20	20	20
U	21	21	21	21
V	22	22	22	22
W	23	23	23	23
X	24	24	24	24
Y	25	25	25	25
Z	26	26	26	26